

અદ્યાત્મ



વર્ષ : ૩
અંક : ૯
ભૂત : ૧૯૮૨



આજીવન સભ્ય

નવા નોંધાયેલ અધ્યાત્મના આજીવન સભ્યો નીચે પ્રમાણે છે:

- ૨૪૧ પ. પૂ. મહંતશ્રી નારાયણદાસજી મહારાજ
સંતરામમંદિર, નડિયાદ રા. ૨૫૧
- ૨૪૨ શ્રી ચંદુલાલ નાગજીભાઈ પટેલ વડોદરા. રા. ૨૫૧
- ૨૪૩ શ્રી ચંદ્રકાન્ત ડાહ્યાલાલ શાહ અમદાવાદ રા. ૨૫૧
- ૨૪૪ સરોડા ગ્રામ પંચાયત, તા. ધોળકા. રા. ૨૫૧
(પ. પૂ મહાત્મા યોગેશ્વરજી તરફથી)
- ૨૪૫ શ્રી મંગેશભાઈ કિષ્ણુલાલ થાણાવાલા.
વડોદરા. રા. ૨૫૧

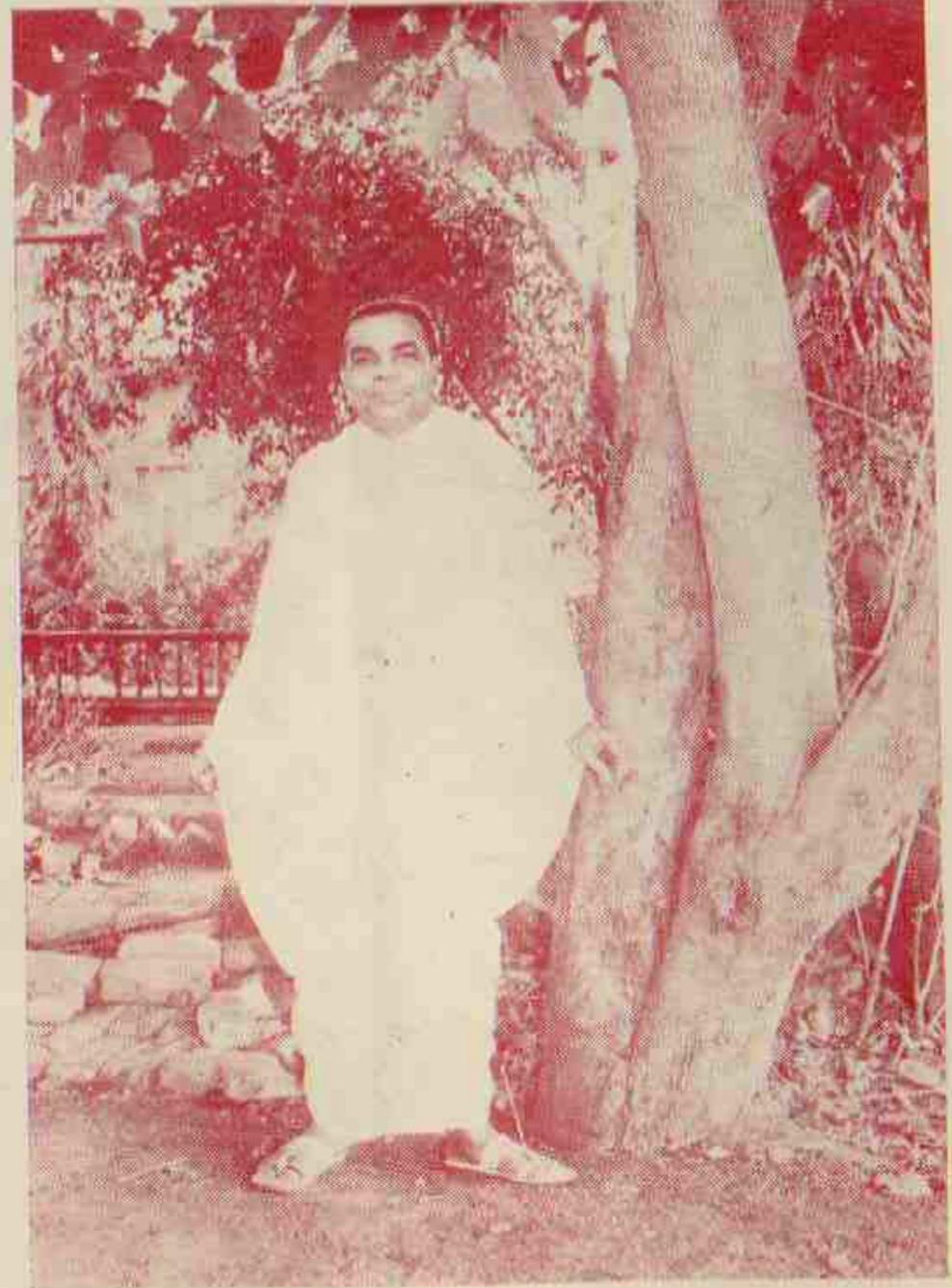
અધ્યાત્મને શુભેચ્છા ભેટ

નીચેના સભ્યો તરફથી અધ્યાત્મને શુભેચ્છા ભેટ પ્રાપ્ત થઈ છે, જેનો સાબાર સ્વીકાર કરવામાં આવે છે.

૨૫-૦૦ સ્વ. મયૂરીબેન પ્રમોદરાય દવેની શાંતિઅર્થે ભાઈશ્રી પરેશભાઈ તરફથી.

૧૫-૦૦ શ્રી પ્રપન્નલાલ કાજી સુરત.

૧૧-૦૦ શ્રી ચંદ્રકાન્ત બી. ટેલર રાંદેર-સુરત



શ્રી યોગેશ્વરજી

શાંતિ મળી

ગુરુજીના શરણમાં શાંતિ મળી.

ગુરુના ચરણે ગંગા યમુના
સ્નાન કરીને આનંદ ટળી—ગુરુજીના

ગુરુના ચરણે અડસઠ તીરથ
દર્શનથી કૃતકૃત્ય બની—ગુરુજીના

ગુરુના ચરણે સઘળાં શાસ્ત્રો
વેદપુરાણની ઝાંખી મળી—ગુરુજીના

ગુરુમાં બ્રહ્મા ગુરુમાં વિષ્ણુ
શિવ અને શક્તિ સ્વરૂપ મહો—ગુરુજીના

ગુરુકૃપાની અમૃતધારા
પામીને ભવનમુક્તિ મળી—ગુરુજીના

—સર્વેશ્વરી



અધ્યાત્મ

આધ્યાત્મિક વિકાસની નવી નવ ક્ષિતિજ ખોલવું ગુજરાતી માસિક

વર્ષ : ૩ અંક : ૬ છટક નકલ ૧-૫૦, વાર્ષિક લવાજમ

દેશમાં રૂ. ૧૫-૦૦ વિદેશમાં રૂ. ૧૨૫-૦૦ (વિમાનથી)

સંસ્થાપક : પ. પૂ. યોગેશ્વરજી શ્રી વિક્રમ પંડ્યા (મુંબઈ)
સર્વમંગલ ચેરીટીબલ ટ્રસ્ટ શ્રી બાબુભાઈ બહોરા (અમદાવાદ)

સાંસ્કૃત, જવાહર ચોક, ગોપાલકુંજના નાંકે શ્રી ને. વી. શાહ (મુંબઈ)
મણીનગર, અમદાવાદ-૮ શ્રી શાંતિભાઈ કનેરીયા (રાજકોટ)

તંત્રી-સંપાદક : શ્રી નારાયણ હ. બની શ્રી રાજેશભાઈ કાપડિયા (ભાવનગર)

સહસંપાદકો : શ્રી નાનુરામ દુધરેજિયા 'અધ્યાત્મ' પ્લોટ નં. ૧૬૮૮ બી
શ્રી ભાઈલાલભાઈ છાટખાર સરદારનગર, ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

શ્રી મણિભાઈ સી. શાહ તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક :
નારાયણ હ. બની ફોન : ૨૮૬૬૩

સલાહકાર મંડળ : શ્રી સર્વેશ્વરી મુદ્રણસ્થાન :
શ્રી રમણીકલાલ ભોળીલાલ શાહ રાધેશ્યામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

(ભાવનગર) લોખંડખનર, ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

'અધ્યાત્મ' અંગે સૂચનો

- આહકોને : આહક નંબર સરનામા સાથે લખવામાં આવે છે તે નોંધી લેવો.
- 'અધ્યાત્મ' ને આપને ગમ્યું હોય તો આપના પરિચિત વર્ગમાં તેના આહકો વધે તેવું આપ કરતા રહેશે.
- 'અધ્યાત્મ' દર માસની દસમી તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે. કોઈ કારણે એકાદ અડવાડિયા સુધી અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા પછી અત્રે જણાવવું. સિલિકમાં હશે તો જરૂર મોકલી અપાશે.
- પત્રવહેવાર કરતી વખતે આહક નંબર લખવાથી વધુ સરળતા રહેશે.
- 'અધ્યાત્મ' અંગે કંઈ સૂચનો કરવાનાં હોય તો નિઃસંકોચ કરવા અનુરોધ છે.
- દર મહિનાની તા. ૮ સુધીમાં ને આહકોનાં નામ મળી જશે, તેમને તા. ૧૦મીએ અંક સ્વાના કરવામાં આવશે.

* અનુક્રમણિકા *

| | | |
|-----------------------------------------------------------------------|----|------------------------------------|
| યજ્ઞભાવથી દુનિયાના દુઃખ દૂર થાય છે | ૩ | શ્રી યોગેશ્વરજી |
| પ.પૂ. મહાત્માશ્રી યોગેશ્વરજીની સાધના કપાલભાતિ | ૬ | નારાયણ હ. જ્ઞાની |
| ત્રેયયાત્રા-૨૨ નવધા ભક્તિ મુનિ શ્રી. સંતબાલજી ધ્યાન એક અલભ્ય ચિંતામણિ | ૧૪ | મણિભાઈ શાહ |
| એક જ અભિલાષ આવવું હોય તો નિવેદન | ૧૭ | ભાષલાલભાઈ છાટવાર |
| ૨૧ | ૨૪ | શ્રી યોગેશ્વરજી પ્રા.પન્નાલાલ કાજી |
| ૨૬ | ૩૨ | મંગળભાઈ પંચાલ ડો. રણજીત પટેલ |
| ૩૩ | ૩૪ | કમળા ડક્કર ઈશ્વરભાઈ પટેલ |
| ૩૬ | ૩૬ | રાજેશ કાપડિયા |
| ૩૭ | ૪૨ | તંત્રી ઈશ્વરભાઈ એમ. શાહ |
| ૪૮ | ૫૦ | યોગેશ્વરજી દીપક પ્ર. મહેતા |
| ૫૫ | ૬૦ | વિશ્નાથ મૂ. જ્ઞાની તંત્રી |
| ૬૧ | | યોગેશ્વરજી |

જૂન : ૧૯૮૨

૩

અધ્યાત્મ

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો

વર્ષ : ૩

મે-૧૯૮૨

અંક : ૮

યજ્ઞભાવથી દુનિયાના દુઃખ દૂર થાય છે ✓

શ્રી. યોગેશ્વરજી

સર્વકાંઈ ઈશ્વરનું છે, ઈશ્વરને માટે છે, અને આપણા તથા વિશાળ વિશ્વના ખીજા જીવોના હિતને માટે છે, માટે એનાપર માલિકી-પણાની મહોર માર્યા વિના, એની દ્વારા ખીજાને લાભદાયક થવા માટે તૈયાર રહેવાથી જીવનમાં નવો જ રસ પેદા થશે, અવનવો આનંદ આવશે, અને જીવન ઉજ્જવળ બનશે. જીવનને સફળતાપૂર્વક જીવ્યાનો સંતોષ પણ એથી આપોઆપ મળી રહેશે. જીવનની પાછળ જે બળ છે, સમજ છે, તે રહસ્ય છે, તે આપણી આગળ પ્રકટ થશે અને આપણને એક પ્રકારની અતેરી પ્રેરણા પૂરી પાડશે. જે દિવસ આપણે કેવળ આપણે માટે જ નહિ પરંતુ ખીજાને માટે પણ જીવતા થઈશું, ભોગ આપીશું, સહન કરીશું કે બલિ બનીશું, તે દિવસથી આપણું જીવન જીવન બનશે અને અતેરો મહિમા ધારણ કરશે.

ત્યાગની ભાવનાને અને એને પરિણામે કરાતી સેવાસુશ્રૂષાને વ્યવહારમાં ભેળવી દેવામાં આવે, તો જીવનના વિકાસને માટે વનમાં જવાની જરૂર ના રહે. ઘર આપણે માટે તપોવન બને, તે વ્યવહાર જીવનવિકાસને માટેની મહામૂલ્યવાન પાઠશાળા થાય. બાહ્ય ત્યાગનું આકર્ષણ આપણે માટે ઓછું થાય, અને આપણું સમગ્ર

ધ્યાન અંદરના આવશ્યક અથવા તે અનિવાર્ય ત્યાગ તરફ કેન્દ્રિત થઈ જાય. બહારના ત્યાગના મોહમાં અંદરના ત્યાગની અતિઆવશ્યક વાતને વિસારીને વ્યક્તિ તથા સમષ્ટિએ આજસુધી ઘણું ઘણું ખોયું છે તે સહન કર્યું છે તેમાંથી આપણે ઊગરી જઈએ.

દુનિયા દુઃખી કેમ છે? એની પાછળ કેટલાંય કારણો છે. કર્મની ક્ષિલસૂક્ષ્મમાં માનનારા કહે છે કે જેવાં જેનાં કર્મ તે પ્રમાણે સુખદુઃખરૂપી ફળ તેને માટે નિર્માણ થાય છે, અને એ ભોગવે છે. એમાં આપણે શું કરીએ? જે વાન્યું છે તે લખ્યે તે કર્યું છે તે ભોગવ્યે જ છૂટકો છે. નીતિ-અનીતિની સમસ્યાને અભરાઈએ ચઢાવી ચૂકેલા અને સંસ્કારપૂર્ક થઈ ચૂકેલા લોકો કહે છે કે જે નીતિથી ચાલે છે તે દુઃખી થાય છે અને અનીતિથી ચાલે છે તે સુખી થાય છે. અમારા દેખતાં દેખતાં જ કેટલાય ફૂડકપટ, અધર્મ અને અન્યાય કરનારા લોકો લખપતિ બની ગયા, મોટરોવાળા થઈ ગયા, ને અંગલાઓના માલિક બની ગયા. એથી ઉલટું ધર્મ ને નીતિનો આગ્રહ રાખનાર કેટલાય લોકો હજુ એવા જ મકાન, માન, વૈભવ ને મોટર વિનાના છે. એમની અછત અને એમના દુઃખનો પાર નથી. આપણે એમને પૂછીએ છીએ કે આટલી બધી સંપત્તિ હોવા છતાં તમારા આત્માને શાંતિ છે? તો તે કહે છે કે અમે આત્મામાં માનતા જ નથી તો શાંતિની ચિંતા શા માટે કરીએ? અમને તો લીલાહર છે. પરંતુ એમના અંતરનું—આત્માના આણુપરમાણુનું પૃથકરણ કરતાં સમજાય છે કે તેમાં શાંતિ નથી. ખીજા બધાનું આસન ત્યાં અકબંધ છે, પરંતુ શાંતિનું સિંહાસન નથી દેખાતું. એવું શાંતિ, ન્યાય, ધર્મ કે માનવતા વિનાનું જીવન શું કામનું? એવા જીવનમાં ને પશુના જીવનમાં શો તફાવત? પશુનું જીવન તો એના કરતાં કેટલાય દંજને વધારે સારું.

મને લાગે છે કે દુનિયામાં જે દુઃખ છે તેનાં કારણો કેટલાય છે, પરંતુ તે કારણો દૂર ના થઈ શકે તેવાં તો નથી જ. દુઃખ છે તો દુઃખનો ઈલાજ પણ છે. ફક્ત તે ઈલાજની અજમાયશ થવી

જોઈએ. મારી દષ્ટિએ દુનિયામાં જે દુઃખ છે તેના પ્રમુખ કારણ આટલાં કહી શકાય : જેમની પાસે સંપત્તિ કે લક્ષ્મી છે તેમાંના કેટલાક સેવાભાવથી રહિત છે. સેવાભાવવાળા નીતિને ધર્મની નિષ્ઠા અથવા તે જરૂરી સામગ્રી ને સંપત્તિથી રહિત છે. પ્રજ્ઞમાં જે પરંપરાગત કોરા કર્મવાદની ભાવના છે તેને પરિણામે પોતપોતાનું સંભાળી લેવાની વૃત્તિ પેદા થાય છે તેમજ વધી છે, અને ખીજાને મદદરૂપ થવા માટે બહુ જ ઓછા માણસો ઉત્સાહ બતાવતા હોય છે. ભૌતિકવાદ અને પ્રજ્ઞતા એક વર્ગની કંગાલિયત વધતી જાય છે એ પણ એક હકીકત છે, તથા તેને લીધે પણ કેટલાંક દુઃખો પેદા થાય છે. સ્વાર્થ, લાલસા, કામ ને ક્રોધને લીધે પણ ઓછાં દુઃખોની સૃષ્ટિ નથી થતી.

એવાં કેટલાંય કારણો બતાવી શકાય તેમ છે. પરંતુ એ દુઃખોને દૂર કરવા માટેનો બનતો પ્રયત્ન સૌ કોઈએ કરવો જોઈએ. એ વાતમાં તો બેમત નાજ હોઈ શકે. એવો પ્રયત્ન જે પ્રજ્ઞના સર્વે વર્ગો તરફથી પ્રામાણિકપણે થાય તો સંસારનું સ્વરૂપ ઘણું જ બદલાઈ જાય, મધુમય બને, અને આનંદકારક થાય, એમાં સંદેહ નથી. જ્યાં-જ્યાં સુધી ખીજાનું દુઃખ તમને સ્પર્શી શકતું નથી, હલાવી કે દ્રવીભૂત કરી શકતું નથી, ને ખીજાને દુઃખે દુઃખી થઈને તેને દૂર કરવા માટે શક્તિ, સમય તથા સામગ્રી હોવા છતાં તમે પ્રયત્નથી લ નથી થતા, ત્યાંસુધી તમે સાચા અર્થમાં ધાર્મિક નથી. માનવ પણ નથી. ધર્મ અને આધ્યાત્મિકતાના રહસ્યને ત્યાં સુધી તમે નથી સમજ્યા, જ્યાં-જ્યાં સુધી કોઈની અછત અને કોઈનાં આંસુ તમને સેવાધર્મમાં પ્રેરિત નથી કરતાં, અને ખીજા જીવોનાં મંથન કે કષ્ટ તમારી આંખમાં આંસુ નથી ભરતાં; ત્યાંસુધી તમારા પૂજાપાઠ, જપ, ધ્યાન, દેવદર્શન કે સત્સંગનો શો અર્થ છે? ત્યાંસુધી તમારી સંપત્તિ ને સાચીપણે પણ શું કામની છે? મતલબ કે તમારી પાસે ખીજું બધું જ હોય જ્ઞાન, બળ, પદ, પ્રતિષ્ઠા, ધન તથા તપ—પરંતુ તમારાં પંચમહાભૂત-
(અનુસંધાન પાનાં ૫૬ ઉપર)

૫. પૂ. મહાત્માશ્રી યોગેશ્વરજીની સાધના

—નારાયણ હ. જાની

આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં આગળ વધવા ઇચ્છનાર વ્યક્તિએ, યુવાનીમાં જ પોતાના જીવનનું ધ્યેય સુસ્પષ્ટ કરી લેવું ખૂબ જરૂરી છે. તે નક્કી કરી લીધા સિવાય, સાધક પોતે તપ અને સાધના વડે કયાં પહોંચવા માગે છે, તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ તેને આવી શકતો નથી. જે માનવો આટલું પ્રથમ નિશ્ચિત કરી લે છે, તેઓને ભાગે પછી પુરુષાર્થની કેડી ઉપર ધ્યેય પ્રતિ ચાલવાનું જ બાકી રહે છે.

મહાત્મા શ્રી યોગેશ્વરજીએ પણ પોતાના વિદ્યાર્થીકાળથી જ પોતે જીવનમાં શું કરવા માંગે છે, એ નક્કી કરી લીધેલું. જે વયે, સામાન્ય વિદ્યાર્થીને જીવન વિષે કોઈ ખ્યાલ જ ન હોઈ શકે, તે વયે તેઓ ધ્યાન વગેરે તો કરતા, પરંતુ પોતાના ધ્યેયની સિદ્ધિ જલદીથી શી રીતે થાય, એના વિચારો પણ કરતા. તેઓ કહેતા “મારે આ જીવનમાં લગ્ન કરવું નથી; પરંતુ શ્રી. રામકૃષ્ણ પરમહંસની જેમ મા જગદંબાનાં કેવળ દર્શન કે તેઓની સાથે વાતો જ નહિ, પરંતુ તેમનો સ્થૂલ સ્વરૂપે આવિષ્કાર ને સાન્નિધ્ય પ્રાપ્ત થાય, તેવી સાધના કરવી છે.”

તેઓશ્રીની આવી વાતો મારા માટે નવી ને કંઈક અંશે ઘણી અશકય લાગતી. એથી મેં તેઓને એક દિવસ પૂછ્યું: “મહાત્માજી કોઈ સંત પુરુષે આપ કહ્યો છે, તેવી ભાવનાની સિદ્ધિ અગાઉ કરી છે ખરી? તો તેઓએ ખૂબ જ શ્રદ્ધાપૂર્વક કહ્યું, : બીજાઓએ અગાઉ એ સિદ્ધ કર્યું છે કે

નહિ, તે હું વિચારતો નથી. પરંતુ મારે એ સિદ્ધ કરવું છે એ નક્કી. એ મારું ધ્યેય છે ને તેને સાકાર કરવા હું કોઈ પણ ભોગ આપવા તૈયાર છું” એમની વાણીમાં એ વખતે એવો તો આત્મવિશ્વાસનો સ્પુકો સંભળાતો કે તે સાંભળનારના હૃદયમાં ઊઠતી શંકાને પણ નિર્મૂળ કરી નાંખે.

બીજા એક પ્રસંગે મેં તેઓશ્રીને પૂછેલું કે “જ્યારે આપે એટલું બધું ઊંચું ધ્યેય રાખ્યું છે, ત્યારે તેને આ જ જીવનમાં ચરિતાર્થ કરવાની કોઈ સાધના વિષે વિચાર કર્યો છે ખરો?”

તેઓએ તુરત જવાબ આપ્યો, “જરૂર વિચાર કર્યો છે અને અનેક દિવસો સુધીની મથામણ પછી જે મને સ્ફૂર્યો છે, તે આ પ્રમાણે છે:”

“મારું ધ્યેય ખરેખર ઘણું ઊંચું છે. મારી સાધના મારા માટે તો છે, પણ એટલી જ સમગ્ર માનવજાતની શાંતિ ને સુખાકારીની ભાવનાથી પ્રેરિત છે. એટલે જો ‘મા જગદંબા’ની કૃપા મેળવાય તો જ કામ સહેલું બને.”

‘પણ એ કૃપા શી રીતે મળે?’

“મા માટે જેમ બાળક-રહે, તલસે એ રીતે હું રડીશ, તલસીશ. એના માટે જીવનનું સર્વાસ્વ હોડમાં મૂકીશ. છતાં પણ જો કૃપા નહિ કરે, તો એમાં મારા કરતાં એની અપકીર્તિ વિશેષ થશે. પછી એની પ્રેમલક્ષિતમાં વિશ્વાસ કોણ કરશે?”

“હું એ પણ જાણું છું કે યોગના માર્ગે આ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે ઘણી ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા કરવી પડે એમાં કેટલાં વર્ષો લાગે, એ કોણ કહી શકે? એના કરતાં મારો આ પ્રેમલક્ષણુ ભક્તિનો માર્ગ સરળ, સલામત અને શ્રદ્ધાભર્યો છે. મને વિશ્વાસ છે કે આ જ જીવનમાં હું મારી પૂર્ણકૃપા

પામી લઈશ.”

તેઓના આ શબ્દો, તેઓ જ્યારે માત્ર સત્તર અઠાર વર્ષની વયના હતા, ત્યારના છે. એમાં કેટલો પ્રબળ આત્મ-વિશ્વાસ દેખાય છે? તેમ જ પોતાના ધ્યેયની પૂર્તિ ખાતર સમગ્ર જીવનના બલિદાનની તૈયારી પણ નથી દેખાતી શું?

પોતાના સાધનાત્મક ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે શરીરને કષ્ટ આપવામાં એમણે બાકી પણ ક્યાં રાખ્યું છે?—અનેક ઉપવાસોની પરંપરામાં ભર યુવાનીમાં એમની કાયા ઘસાઈ-ને કાંઠલો થઈ ગયેલી. પરંતુ આ ઉપવાસો કોઈ હઠાચઢી અણુસમગ્ર સાધકના ન હતા. એ ઉપવાસો માટે એમને આંતઃપ્રેરણાઓ મળતી અને તેઓ એક બાળક જેમ માના શબ્દો ઉપર શ્રદ્ધા રાખી આચરણ કરે એવી અટલ શ્રદ્ધાથી એનું અનુસરણ કરતા.

આ ઉપવાસો ઘણીવાર ખૂબ લાંબા ને કષ્ટપ્રદ બની રહેતા. તેઓશ્રીના લાંબામાં લાંબા ઉપવાસો ૧૦૧ દિવસના હતા, જ્યારે અતિ કષ્ટપ્રદ ઉપવાસોમાં ૩૩ દિવસના નાસિક ખાતેના ૪૮ કલાકે એકવાર પાણી લઈને કરેલા ગળી શકાય. બાકી આઠ પંદર દિવસ અનેક વર્ષો સુધી એકધારા ચાલ્યા.

આ ઉપવાસો દરમ્યાન પૂ. શ્રીને ઘણા ઘણા દિવ્ય અનુભવો થતા, ને સાધનાની સિદ્ધિના દિવસો પણ મળતા. છતાં તે પ્રમાણે પૂર્ણ સિદ્ધિ ન મળતી છતાં તેઓ કદી કંટાળતા નહિ કે શ્રદ્ધા ય ખોતા નહિ. એથી ઉલટું એમ કહેતા કે “આપણા વધુ તપની માને હજી જરૂર છે. એટલે આપણને વચગાળાની રાહત આપવા માટે મા જેમ બાળક-ને ફોસલાવે—કે જો એ આવ્યું મામાનું ઘર—હવે ક્યાં આધું છે? એમ મારી પૂર્ણ સિદ્ધિના દિન માટે કરતી લાગે છે.”

જો પહેલેથી જ એ કહી દે કે મારે ૧૦૦ દિવસના ઉપ-

વાસ કરવાના છે, તો જરૂર મારા પગ ઢીલા થઈ જાય પરંતુ એ તો રોજ રોજ કહેતી રહે આજે હજી ઉપવાસ છોડવા-નો નથી; ચાલુ રાખો. એટલે એના વચનમાં શ્રદ્ધા રાખી, ચાલુ રાખવો જ પડે. એમ. ઉપવાસના સમયનો કેટલોય લાંબો ગાળો એણે પા-પા પગલી કરાવી પસાર કરાવી દીધો. એ એની કેવી અદ્ભુત કરુણા કહેવાય!

એક સાધકે પૂ. શ્રીને એકવાર પૂછેલું કે “આપની આત્મકથામાં આપને પૂર્ણ સિદ્ધિ માટે કેટલા બધા ખોટા દિવસો મળ્યા છે? એનું શું કારણ!”

તો પૂ. શ્રી એ એનો હસીને સુંદર જવાબ આપેલો. “અરે ભાઈ, એણે મારે માટે એમ શા માટે ક્યું” એ તો એ જાણે હું કેમ કહી શકું? પરંતુ એ માટે મારાથી એના ઉપર થોડો કેસ થાય એમ છે? એમાં પણ મારું મંગલ જ હતું, એ હું હવે સારી રીતે સમજી શકું છું. ને તમે પણ સમજી શકશો.”

પૂ. શ્રી. યોગેશ્વરજીમાં બાળપણથી જ કેટલીક વિશેષતા-ઓ દેખાતી તે આ પ્રકારની હતી.

ગુજરાતી તેમ જ અન્ય સાહિત્ય પ્રત્યે એમને ખૂબ જ પ્રેમ. એ માટે એમણે નાની વયમાં ઘણું વાંચેલું. વળી સાહિત્યના અતિ નિકટના પરિચયે—હૃદયમાં ઉઠતા લાવોની અભિવ્યક્તિની ઉત્કટતા દિન પ્રતિદિન વધતી જતાં, કાવ્યો ગીતો ને ભજનોની રચનાની સ્ફુર્ણા સ્વાભાવિક બની હતી. જો કે પ્રારંભમાં શબ્દો ને પ્રાસો કદીક ન મળતા જણાતા. છતાં એમાં વ્યક્ત થતા લાવો તો ઘણી ઉચ્ચકોટિના તે વખતે પણ જણાતા.

એટલે જ એમણે પ્રારંભમાં મા જગદંબાને ઉદ્દેશીને ગાયું છે કે:-

“આપણે તો પૂરવજનમનો પ્રેમ,
તમે ભૂલી ગયાં છો કેમ?—આપણે
એ જ માને એ પ્રાર્થે છે કે “હે મા તું શક્તિ આપ.”
‘બાહુમાં બળ દે અમારા

બાહુમાં બળ દે. કે જેથી
અમે, “માનવતાના માળી બનીએ, પૂજતાં રોજ તને,
કોઈની પણ ઉન્નતિ સાધે, એવું જીવન દે.”
માની આ સાધના માટે, એમણે જે તપ સાધના કર્યાં,
તે માટે જે કષ્ટો સહ્યાં, તેનો ચિતાર આપતી આ પંક્તિઓ
કેવી સરસ છે.

“તજ્યાં ઘર, તજ્યા અમે મહલ ને તજ્યા વૈભવો.
તજ્યા ભવસંબંધ, રનેહરસનાં બધાં બંધનો,
લઈ હૃદયમાં અપાર બસ પ્રેમ તારા પ્રતિ,
અમે વન મહીં કર્યાં ઘર, કરી રણે મહેકિલો”
અને આ બધું કરવા પાછળનો હેતુ તો આટલો જ:-
પ્રભો, અતુલ શક્તિ દો,

પ્રકટ હો અમારા મહીં,
થઈ ભસમ જય દુઃખ દુનિયા તણાં, વેદના.”
પોતાના આ ધ્યેયની પૂર્તિ ખાતર તેઓ એ કેવું કઠોર
જીવન વીતાવ્યું છે, તેનો અણસાર તેઓની આ બીજી કૃતિમાં
પણ જોવા મળે છે:-

અમે ગિરિગુફામહીં, વિવિધ આસને રાજતા,
પ્રસન્ન નિત પુણ્ય જેમ, દિનરાત ને ગાળતા.
સૂતા નવ કદી, કદી સતત અશ્રુયે સારતા,
પણે પણ વિષાદમગ્ન જન કાજ પ્રાર્થતા.

આવી કઠોર સાધના પછી પણ જો સિદ્ધિ ન મળે તો
તેની પણ તેઓને ચિન્તા નથી. એમના હૃદયમાં શ્રદ્ધા છે કે

જો નિષ્ક્રાંતા મળશે તો:-

“હજાર ઇંશુ જન્મશે, યદિ થશે અમારી ચિંતા.
વળી પ્રેમના નિયમમાં એમની શ્રદ્ધા અટલ છે. પ્રેમ
પારસ્પારિક હોય છે. ભક્તના હૃદયના સાચા પ્રેમનો પડઘો
ભગવાનના હૃદયમાં પણ પડે છે. એટલે તેઓ માને છે”
મેં જ્યારે પ્રભુ તને પ્રેમ જ કર્યો છે, તો એક દિવસ તારે મારી
પાસે આવવું જ પડશે. આવ્યા વિના તું રહી શકીશ નહિ,
એ હું જાણું છું. એમની આ અનોખી શ્રદ્ધાને એઓએ કેવો
સરસ શબ્દ દેહ આપ્યો છે-તે તો જુઓ ?

લાત મારે તોયે જે પગ ચાટે,
તુચ્છકારે તોયે પ્રેમે પધારે,
એને એને થાક ભૂલ્યાને
નિદ્ર તજીને બહાર ઊભાને,
લેઠ્યા વિના ચાલશે ના
પ્રેમ કર્યા વિના ચાલશે ના.

“ઠોકે ઠોકે રોજ સવારે
બારણાં તોયે ના તું ઉઘાડે,
તેને તેને અંતર તારે
ગાન બનીને કો'ક સવારે
જગ્યા વિના ચાલશે ના

પ્રેમ કર્યા વિના ચાલશે ના.”

આમ પૂ.માની જેમ પૂ.શ્રી યોગેશ્વરજીની સાધનામાં
પણ ‘મા જગદંબા’ ને ભાવોના સુંદર અર્થો તેઓએ
અવિરતપણે આપ્યા છે. તે જ એમની ઉપાસના છે. એમાં
સ્થૂલ ધૂપ, દીપ ને પુષ્પો નથી. એવી સાધન સામગ્રી
એમની પાસે કદી હતી જ નહિ તો પછી ચઢાવે ક્યાંથી!
એમણે પોતાના કોમળ હૃદયરૂપી કમળના પરાગરૂપ ભાવો

ને વિરહની વ્યથામાં વહેતાં આંસુઓના અર્ધ્ય, મહિનાઓ નહિ પણ વરસો સુધી ચઢાવ્યાં છે. ત્યારે જ મા એમની ઉપર આટલી પ્રસન્ન થઈ છે.

એ 'મા' જ્યારે પ્રસન્ન થાય ને દર્શન દે ત્યારે કેવી અદ્ભુત કૃતાર્થતા લક્ષ્મણ અનુભવે એનું વર્ણન એમના શબ્દોમાં જ આપણે જોઈએ.

“તમને જોતાં વેંત જ મારી વાણી જાયે થંભી,
કરું ઉપાય અનેક છતાં ના વાત શકું આરંભી.
આંસુ પ્રવાહો આંખે ચાલે પ્રાણુ ધડકતો મારો,
અનંત સુખ સાંપડતાં મારો મટી જાય શ્રમ મારો.
એ ઉત્સવની તોલે કોઈ ઉત્સવ ખરે ન આવે,
કો બડભાગી જન એ પાવે, કો બડભાગી ગાવે.
એ જ અનોખા મિલનની મસ્તીમાં એમણે ગાયું છે.

‘અમે તો પ્રેમનગરના વાસી,
જ્ઞાન લક્ષ્મણ અમારી દાસી’

પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીના સાધનાત્મક જીવનનું આ એક પાસું છે. તેઓ સાહિત્ય રસિક પ્રેમી લક્ષ્મણ હોવા છતાં આધ્યાત્મિક જીવનમાં મહદ્દરપ એવા જ્ઞાન અને યોગને એમણે અવગણ્યાં નથી. એમણે હઠયોગની સાધના કરી છે ને ઉપનિષદોના અમૃતનું પાન કરી, એની સંતૃપ્તિ પણ અનુભવી છે. આવો સુલભ સમન્વય બહુ જ ઓછા મહાપુરુષોમાં જોવા મળે છે.

જ્ઞાન, લક્ષ્મણ અને યોગના સમન્વયને એમણે કર્મયોગ આચરીને દીધાવ્યો છે. પોતે આત્મતૃપ્ત ને આત્મકામ હોવા છતાં, એમણે લોકોપયોગી લેખનની પ્રવૃત્તિ તેમ જ સહજ રીતે થતા પ્રવાસો ને પ્રવચનોને અવગણ્યાં નથી. લૌકિક સંપત્તિ આજના યુગમાં આવશ્યક છે, તે સત્યને તેઓએ

આત્મિક સાધનામાં રસ લેતા સાધકોને પણ ઉપદેશ્યું છે. આમ છતાં જીવનનું પ્રભુની સંપ્રાપ્તિનું ઉદ્દાત્ત ધ્યેય, કદી પણ ન ભૂલી જવાય, એની સતત જાગૃતિ રાખવાનું પણ એમણે એટલા જ ભારપૂર્વક પ્રોત્સાહ્યું છે.

આવા એક અનોખા સંતની સાધનાને આપણે સમજીએ એમના ઉપદેશોને જીવનમાં આચરીએ, ને આજ જીવનમાં આત્મવિકાસની કેડી ઉપર પગલાં ભરી-મનુષ્યજીવનની સફળતા પામી લઈએ. એ જ એમના ઉપદેશોનો સાર રહ્યો છે.

પરદેશમાં વસતા સાધકોના શુભેચ્છા સંદેશા

વડોદરા ખાતેની નવમી ધ્યાનસાધના શિબિરને સફળતા ઈચ્છતો પ્રથમ તાર સંદેશો ને પછી પત્ર કેનેડામાં ટોરન્ટો શહેરમાં ચાલતા શ્રી યોગેશ્વર ધ્યાનકેન્દ્રના ભાઈઓ તરફથી શ્રી સુરેશભાઈ શાહે લખેલો મળ્યો. સંદેશો આ પ્રમાણે છે:-

“ધર્મને સાચા અર્થમાં સમજવા માટે, ધર્મનું શોભા જીવનમાં તથા સામાજિક વ્યવહારમાં કેવું ને કેટલું અગત્યનું રથાન છે તે સમજવા, જાણવા ને અનુભવવા માટે, ધ્યાન તેમજ લક્ષ્મણનો અભ્યાસ વધારી જીવનમાં આધ્યાત્મિક વિકાસ સાધવા આવી સાધના શિબિરની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે. પરમ પૂ. મહાત્માશ્રી યોગેશ્વરજી તથા પરમ પૂ. મા સર્વેશ્વરીને આવી આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિ કરવા માટે પરમકૃપાળુ પરમાત્મા અમોઘ શક્તિનું પ્રદાન કરે તથા લીલાંચુ જીવન બક્ષે એવી અહીંના તમામ સાધક ભાઈબહેનોની પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.”

આવીજ લાગણી વ્યક્ત કરતો બીજો તાર-સંદેશ સાન-ક્રાન્સીસકો બેનશ્રી આશાબેન લક્ષ્મણને મળ્યો છે. બંનેની લાગણી બદલ અભિનંદન.

કપાલભાતિ

મણિભાઈ શાહ

કપાલભાતિ એ હૃદયોગની છ શુદ્ધિકરણની ક્રિયાઓ માંની એક ક્રિયા છે. કેટલાક એને પ્રાણાયામ માને છે પણ તે પ્રાણાયામ નથી. જો કે તે શ્વસનતંત્રની એક કસરત હોઈ પ્રાણાયામની પૂર્વ તૈયારીમાં તે મહત્કર્તા છે. હૃદયોગ દ્વિપીકાના ભસ્ત્રિકા પ્રાણાયામના અંગરૂપ હોઈ કેટલાક આને ભસ્ત્રિકા કહે છે. કપાલભાતિમાં લુહારની ધમણ ચાલે તેવી ક્રિયા તેમાં છે પણ તે ભસ્ત્રિકા પ્રાણાયામ નથી. વિશેષ એની ચર્ચામાં ન પડતાં કપાલભાતિ નાકના માર્ગ અને શ્વસન તંત્રની શુદ્ધિની ક્રિયા છે એટલું જાણી લેવું બસ થશે. કપાલ એટલે જોપરી અને ભાતિ એટલે પ્રકાશિત કરે છે. અર્થાત્ મસ્તિષ્ક અને શ્વસનતંત્રને શુદ્ધ અને તેજસ્વી કરે છે.

કપાલભાતિની રીત:

(૧) પદ્માસન લગાવો. પદ્માસન કપાલભાતિ માટે સૌથી વધારે અનુકૂળ આસન છે. બંને હાથ ગોઠણપર ખડા અર્થાત્ હથેળી લાગેલી રહે તેમ રાખો. કરોડને માથું સીધું ટટાર રાખો અને પેટના સ્નાયુઓ ઠીલા કરો.

કપાલભાતિ સામાન્ય રીતે પેટ અને ઉરોદરપટલ (Diaphragm) ની કસરત હોઈ તેમાં ઉદરસ વખતે પેડુ ઉપર સ્વાભાવિક રીતે જેમ અંદરની બાજુ ધક્કો વાગે છે તેમ કપાલભાતિમાં સ્વેચ્છાએ જ પેડુ ઉપર અંદરની બાજુ ધક્કો મારી રેચક અર્થાત્ શ્વાસ બહાર કાઢવાનો છે. પેટ ઉપર અંદરની બાજુ ધક્કો અને રેચક એક સાથે થવા જોઈએ. આગળ પાછળ થાય તો યોગ્ય રીતે થતું નથી તેમ

સમજવું જોઈએ. કોઈ બાણકાર પાસે શીખી લેવાય તો વધારે સારું.

જે પાંચવાર પેટ ઉપર ધક્કા મારી જોઈ લેવું જોઈએ કે ધક્કો વાગે તેની સાથેસાથ રેચક થાય છે આટલી સમજણ પછી હવે—

(૨) પેટ ઉપર ધક્કો મારી એકવાર રેચક કરો. ફરી કરો એમ દશપંદર વાર કરો.

આંચકો કે ધક્કો મારતાની સાથે રેચક થઈ જાય અર્થાત્ ધક્કો અને રેચકમાં તાલ આવી જાય ત્યારપછી જ આગળ વધવું જોઈએ. આ ક્રિયામાં રેચકદ્વારા ફેફસામાંથી બને તેટલી હવા બહાર કાઢવાની હોઈ પેટપેડુ ઉપરનો ધક્કો પૂરેપૂરો જોરદાર હોવો જોઈએ. ધડ અને માથું સ્થિર રાખવાના છે અને વક્ષર્ષીજરને કે પાંસળાને ઉચાનીચા કરવાના નથી. જો કે રેચક પુરકની ક્રિયાને લીધે વક્ષર્ષીજર જરા જેટલું ઊંચુંનીચું થાય ખરું પણ તે તદ્દન નજીવું જ થાય છે. આમાં પેટના અને ઉદરોદરપટલના સ્નાયુઓનું જ જોરદાર સંકોચન પ્રસારણ કરવાનું છે ખલાઓ પણ ઉલાળવાના નથી બંને ખલા અને બંને હાથ આમાં સતત સ્થિર રાખવાના છે. ધક્કા મારતા આવડી ગયા પછી.

(૩) હવે ઉપરાઉપર અટક્યા વિના સમાન જોરથી પાંચ સાત ધક્કા એક સાથે મારો આખી ક્રિયા લુહારની ધમણ જેમ ચાલવી જોઈએ. ધડાધડ ઉપરાઉપર ગોળી છૂટે તેમ ધક્કો વાગવા જોઈએ. પુરક તરફ ધ્યાન જ આપવાનું નથી તે અગાઉ કહેવાયું જ છે. પાંચ કે સાત વાર એકી સાથે કરીને અટકો. સ્વાભાવિક રીતે શ્વાસોશ્વાસ લો. વળી ફરી કરો.

અહીં કપાલભાતિની ક્રિયા પૂરી થઈ.

હવે એક જ સાથે સાત, આઠ કે અગીઆર ધક્કા મારીને અટકીએ તો કપાલભાતિનું એક આર્વાતન થયું

ગણાય. એવા ત્રણ આવર્તનો એક જ બેઠકે કરવાં જોઈએ. પ્રત્યેક આવર્તનમાં પાંચ, સાત કે અગીઆર ધક્કા નક્કી કરી શકાય. એક આવર્તન પૂરું થાય એટલે આરામ અર્થાત્ સ્વાભાવિકશ્વાસોશ્વાસ વળી ફરી અને આરામ. એમ કુલ ત્રણવાર કપાલભાતિના આવર્તન કરવાં. આરામ વખતે દ્વીર્ધ રેચક કે દ્વીર્ધ પુરક પ્રયત્નપૂર્વક કરવાના નથી.

એક આવર્તનમાં વધીને ૧૨૦ ધક્કા સુધી પહોંચવું જોઈએ અને એવા ત્રણ આવર્તનો થવાં જોઈએ. પણ આમાં ઉતાવળ થવી ન જોઈએ. દરેક અઠવાડિયે દરેક આવર્તનમાં ૧૧ ધક્કા ઉમેરવા જોઈએ અને એમ અભ્યાસ કરતા કરતા ૧૨૧ સુધી પહોંચાડવા જોઈએ પરંતુ આવર્તનમાં ધક્કાની સંખ્યા વધે ત્યારે તેની ઝડપ અને જોર એક સરખું જળવાઈ રહેવું જોઈએ, અર્થાત્ ધક્કા એક સરખા જોરદાર અને તેની ગતિ પણ સમાન રહેવી જોઈએ. વ્યક્તિએ પોતાની શક્તિનો વિચાર કરી આગળ વધવું જોઈએ.

કપાલભાતિ સવાર સાંજ બે વાર થઈ શકે. અને કપાલભાતિ કરતી વખતે ધ્યાન પેડુ ઉપર સતત કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ. એક આવર્તન પૂરું થવા પછી પણ ધ્યાન તો ત્યાં જ કેન્દ્રિત રાખવું જોઈએ એમ અંત સુધી.

શાયદા: (૧) વધારે એકસીજન (પ્રાણવાયુ) પૂરો પાડે છે.
(૨) જ્ઞાનતંતુઓને કાર્યક્ષમ અને મજબુત બનાવે છે.
(૩) રક્તાભિસરણ અને પાચનતંત્ર માટે અસરકારક.
(૪) ચક્રો ઉપર તેની અસર પહોંચતી હોઈ શક્તિનું જાગરણ થાય છે.

સૂચના (૧) ફેફસા કે હૃદયના રોગીએ જાણકારની સલાહ લીધા પછી કરવી.

(૨) કપાલભાતિ શૈચ્ય પછી જ કરવી.

શ્રેયયાત્રા-૨૨ ✓

ભાઈલાલભાઈ જાટબાર

સ્ત્રીશક્તિ અને ચર્પટપંજરિકાસ્તોત્ર ગાન

મહાત્માજી ગાદી ઉપર બેઠા છે. આજ તા. ૩-૧૨-૫૨ ની સવારની બેઠક શરૂ થઈ છે. હું પ્રણામ કરીને બેઠા એટલામાં બે ભાઈ આવ્યા.

મહાત્માજીનું સુમધુર સંભાષણ ચાલી રહ્યું છે. તેઓશ્રી ભારતની બંધિયાર જેવી સ્ત્રીશક્તિ વિશે વાત કરી રહ્યા છે. આ શક્તિને જગાડવા રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજીએ પ્રચંડ પુરુષાર્થ કર્યો અને અસહકાર આંદોલનની ૧૯૨૧, ૧૯૩૦ અને ૧૯૪૨ની લડતોમાં હજારો સ્ત્રીઓએ પણ હસતે મોઢે લાકીમાર સહ્યા અને જેલવાસ ભોગવ્યો તે હકીકતનો ઉલ્લેખ થઈ રહ્યો છે.

પ્રશ્ન-મનુસ્મૃતિમાં સ્ત્રીને ગુલામ કક્ષામાં મૂકી અન્યાય કર્યો હોય તેમ નથી દેખાતું?

મહાત્માજી-“મનુસ્મૃતિમાંથી આડાઅવળા ગમે ત્યાંથી અતવરણો ઉપાડી લઈ, મન ક્ષણે તેવી જગ્યાએ જોડી દેવા તે ભૂલ ભરેલું છે.”

-“તમે મનુ મહારાજનું આ કથન પણ જોયું હશે:

‘ઉપાધ્યાયથી આચાર્ય દસગણા, આચાર્યથી માતા સો ગણાં અને પિતાથી માતા હજાર ગણી પૂજવા યોગ્યા છે. સ્ત્રીના પદનું આથી વધારે ઊંચું સન્માન ખીજું કયું હોઈ શકે?’

મનુ મહારાજ એમ પણ કહે છે કે ‘પુત્રી, બહેન પત્ની અને ભાણી સ્વરૂપે સ્ત્રીનો-હરહંમેશ કલ્યાણ ઇચ્છતા પિતાએ

ભાઈએ, પતિએ અને દિયેરે—સત્કાર કરવો જોઈએ.’

—તેઓ કહે છે જ્યાં ‘સ્ત્રીઓનો સત્કાર થતો નથી ત્યાં સઘળી ક્રિયાઓ વ્યર્થ બને છે. જ્યાં સ્ત્રીઓનું સન્માન થાય છે, તેવા ઘરોમાં દેવતાઓ આનંદ કરે છે.’

—મનુ મહારાજ આગળ વધીને કહે છે કે ‘જે કુળમાં કુલીન સ્ત્રીઓ સંતાપ પામે છે, તે કુળનો સત્વરે વિનાશ થાય છે. અને જે કુળમાં સ્ત્રી શોક પામતી નથી, તે કુળની સુખ-સંપત્તિમાં ઊંચેરો થાય છે અને તેની સંવૃદ્ધિ થાય છે.’

—મનુ મહારાજે સ્વતંત્રતાની સાથે નિયમનની આવશ્યકતા પણ જોઈ છે. સ્વતંત્રતાની સાથે કર્તવ્યો જોડાયેલાં છે જ. ક્યાંય નિર્ભેળ નિરપેક્ષ સ્વતંત્રતા હોઈ શકે નહિ. ‘સ્વતંત્રતા’ ના ખોટા વાદમાં તે માનતા નથી.

—સમાજનું સ્વાસ્થ્ય જળવાઈ રહે અને સ્ત્રીપુરુષ બંને પરમાત્માભિમુખ બની આત્મકલ્યાણ સાથે તેવી આ બધા નિયમન પાછળ મનુ મહારાજની ભાવના છે.....”

રાતનું પ્રવચન પૂરું થતાં મહાત્માજી છેલ્લે એકેક ટૂંકા વાક્ય બોલ્યા. આ ઉચ્ચારણથી પ્રતીત થતું હતું કે ક્યાંય કોઈક જગ્યાએ વિસંવાદિતા ઊભી થઈ છે. હવે માત્ર ત્રણેક દિવસ જ બાકી છે. વિદાયદિન નજદીક આવી રહ્યો છે.

આજે પ્રવચનમાં કબીર અને સૂરહાસનાં એક એક પદ મહાત્માજીએ ગાયાં હતાં. પ્રવચનને અંતેની ધૂન ખૂબ આહાદક હોય છે. ધૂન પૂરી થતાં પ્રવચન પછીની એક શરૂ થઈ. હંમેશની જેમ હસ્તલિખિત પ્રતમાંથી ત્રણ—ચાર પૃષ્ઠ મેં વાંચ્યાં. આ વાચન ઉપર વિચારોની આપ—લે થઈ ગઈ.

મહાત્માજીએ શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય રચિત ‘ચર્પટપંચરિકા

સ્તોત્ર’ના બધા શ્લોકનું મધુર કંઠ ગાન કર્યું. તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે ક્યાંક કુલ ૧૬ શ્લોકનો તો ક્યાંક ૧૯ શ્લોકનો પાઠ આ સ્તોત્રમાં જોવામાં આવે છે. તે વધારાના ત્રણ શ્લોક નીચે પ્રમાણે હતા:—

યાવજ્જીવો નિવસતિ દેહે, કુશલં તાવત્પૃચ્છતિ ગેહે ।
ગતવાંત ષાયૌ દેહાપાયે, માર્યા વિભ્યતિ તસ્મિન્કાયે ॥
સુખતઃ ક્રિયતે રામાભોગઃ, પશ્ચાદ્ગન્ત શરીરે રોગઃ ।
યદ્યપિ લોકે મરણંશરણં, તદપિ ન મુંચતિ પાપાચરણમ્ ॥
કુરુતે ગંગાસાગર ગમનં, વ્રતપરિપાલન મથવા દાનમ્ ।
જ્ઞાનવિહીને સર્વ મનેન, મુક્તિ ન ભવતિ જન્મશતેન ॥

મહાત્માજીએ શ્લોકગાન પૂરું કર્યું એટલામાં એક ભાઈએ પ્રશ્ન કર્યો:

પ્રશ્ન—આપ ૧૯ શ્લોક બોલ્યા તેમાં ક્યાંક આવો એક વીશમો શ્લોક પણ છાપેલો જોવા મળે છે.

પુનરપિ રજની પુનરપિ દિવસઃ

પુનરપિ પક્ષઃ પુનરપિ માસઃ ।

પુનરપ્યયનં પુનરપિ વર્ષ

તદપિ ન મુંચન્વાશા વર્ષમ્ ॥

મહાત્મા—“આ શ્લોક પણ ભગવાન શંકરાચાર્યનો જ છે. અમે નીચેનો એક શ્લોક બોલ્યા તે એક શબ્દના પાઠ ફેરે ‘શ્રીમોહમુદ્ગર સ્તોત્ર’ માં પણ લીધેલ છે:—

કા તે કાંતા કસ્તે પુત્રઃ સંસારોઽશમતીષ વિચિત્રઃ ।

કસ્ય ત્વં કઃ કુત આયાત સ્તસ્વં ચિન્તય મનસિન્નાતઃ ॥

‘ચર્પટપંચરિકા’ માં આ શ્લોકનો છેલ્લેથી બીજો શબ્દ

‘મનસિ’ છે; ત્યારે ‘મોહમુદ્ગર’માં તે શબ્દ ‘યદિદ્’ છે.

“આમ તમે કહો છો તે ‘પુનરપિ રજની’ વાળો શ્લોક ચર્પટપંજરિકા’ના શ્લોકોને અનુરૂપ જ છે અને તેના બીજા શ્લોકોના અર્થ સાથે તેનો સુમેળ છે :

‘દિવસ અને રાત, પખવાડિયા અને મહિના, ઉત્તરાયણ-દક્ષિણાયન રૂપે અર્ધાં અર્ધાં વર્ષ અને પૂરું આયુ વર્ષ ફરી ફરીને આવે છે (આયુષ્ય વ્યતીત થતું જાય છે) તો પણ આશારૂપીવર્ષા નાશ પામતી નથી ...’

“ કેવો સુંદર અર્થ છે! કેવો સુંદર ભાવ છે! ”

મહાત્માજી કહે—“ આજે ‘ચર્પટપંજરિકા’ના શ્લોકોમાં અમે પાંચમો શ્લોક નીચે પ્રમાણે બોલ્યા હતા:—

દિનમપિ રજની સાયં પ્રાતઃ શિશિરવસન્તૌ પુનરાચાતઃ ।

કાલઃ ક્રીઢતિ ગચ્છત્યાયુસ્તદપિ ન મુંચત્યાશાચાયુઃ ॥

“ આ શ્લોકને બદલે ‘પુનરપિ રજની’ વાળો શ્લોક કોઈ કોઈ પ્રતમાં બેવા મળે છે, તે તમારી વાત સાચી છે.....”

મહાત્માજીએ બે ગીત-ભજન ગાયાં. સૌએ પ્રણામ કરીને રજા લીધી. (ક્રમશઃ)

સૌથી મહત્વની કૃપા

કૃપા કેટલીય જાતની છે. ઈશ્વરકૃપા, દેવકૃપા ગુરૂકૃપા. પરંતુ એક કૃપા બેના હોય તો એ બધી કૃપા નિર્ધારક થઈ જાય, અને એ છે મનુષ્યની પોતાની પોતાના પરની કૃપા. એની આવશ્યકતા સૌથી પહેલી છે.

—રમણ મહર્ષિ

નવધા ભક્તિ ✓

પ્રવક્તા. પ. પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજી

[પરમ પૂ. મહાત્માશ્રી યોગેશ્વરજીએ વડોદરા શિબિરાર્થીઓ સમક્ષ જે સાત પ્રવચનો નવધા ભક્તિ ઉપર આપ્યાં તેનો ટુંક સાર અધ્યાત્મના વાંચકો માટે અત્રે આપવામાં આવ્યો છે. —ત્રી]

ઈશ્વર પ્રાપ્તિનાં જે વિવિધ સાધનો છે, તેમાંનું ભક્તિ પણ એક છે. ભક્તિ માર્ગના મહાન આચાર્યોમાં શ્રી. શાંડિલ્યમુનિ અને ભક્તશિરોમણી શ્રી નારદજીનો સમાવેશ થાય છે. શાંડિલ્યમુનિએ ભક્તિ ઉપર સુંદર ગ્રંથ લખ્યો છે. તેમાં જણાવ્યું છે પરમાત્માને પરમાનુરાગો ભક્તિઃ । શ્રી નારદમુનિએ પણ ભક્તિની વ્યાખ્યા આપતાં લખ્યું છે— સા તુ અસ્મિન્ પરમરાગાત્મિકા— અહીં અસ્મિન્ એટલે પરમાત્મામાં એમ સમજવાનું છે. પ્રભુમાં પરમ પ્રેમ કહો કે અનુરાગ કહો એ ભક્તિનું સાચું સ્વરૂપ છે.

ભાગવતમાં ભગવાન વેદવ્યાસજીએ ભક્ત પ્રહલાદના મુખે ભક્તિના નવ પ્રકાર વર્ણવ્યા છે જે આ પ્રમાણે છે:— શ્રવણ કીર્તનં વિષ્ણો સ્મરણં પાદસેવનં । અર્ચનં વંદનં સર્વથં દાસ્યં આત્મનિવેદનમ્ ।

આ નવ પ્રકારોમાં, રાજા પરીક્ષિત એ શ્રવણ ભક્તિનું ઉત્તમ દર્શાવે પૂરું પાડે છે. એકલી શ્રવણભક્તિનો પણ પૂરી એકાગ્રતાથી આધાર લેવામાં આવે તો તે ભક્તને જીવનમરણના ફેરાઓમાંથી મુક્તિ આપવા સમર્થ છે. રાજા પરીક્ષિતને સાચા શ્રવણથી સાત દિવસમાં જ મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ. શ્રવણની સાથે

જે સ્મરણનો આધાર લેવામાં આવે તે પ્રભુ સાથેનો આપણો સંબંધ બંધાય છે. નામ સાથે નામી જોડાયેલો છે જ, એ શાસ્ત્રવચનમાં શ્રદ્ધા રાખી નામ જપ કરતા રહો, પછી જ્યારે તેમાં ઓતપ્રોત બની જશે, ત્યારે બધાં જ વિધિવિધાનો આપો-આપ છૂટી જશે. પ્રભુનો વિરહ સાલવા માંડશે ને અંતરમાંથી પ્રભુ સાથે સીધી વાતો થવા માંડશે. આમ પરાલક્ષિત કે આત્મનિવેદનમ્ લક્ષિતનો પ્રાદુર્ભાવ ભક્તનાં હૃદયમાં જ્યારે થઈ જશે ત્યારે પ્રભુ એનાથી દૂર નહિ રહી શકે. એ માટે જરૂર છે શ્રદ્ધાપૂર્વક સતત સાધનમાં લાગી રહેવાની.

સ્વનામધન્ય નારદમુનિએ લક્ષિતના માત્ર બે જ પ્રકાર કહ્યા છે. એક ગૌણી અને બીજી પરા.

ગૌણી લક્ષિત બાહ્ય સાધનો ઉપર આધાર રાખે છે. એમાં ભગવાનનું કીર્તન, અર્ચન, પાદસેવન, તીર્થયાત્રા, દાન, ઉપાસના ને અનુષ્ઠાનોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. ધૂપ, દીપ ને પુષ્પોનો એમાં ઉપયોગ થાય છે, સ્તવન ને કીર્તન એમાં ગવાય છે.

પરંતુ પરા લક્ષિતમાં ભક્તને કશી જ બાહ્ય વસ્તુની જરૂર નથી. એ અને એના ભગવાન બસ બે જ. ભક્ત પ્રભુને સ્થૂલ દીપ ધૂપ ને પુષ્પોને સ્થાને પોતાના હૃદયના ભાવોના અર્થો ચડાવતો જ રહે છે. પ્રણાલિકાગત સ્તોત્રો ને મંત્રોને સ્થાને, તેના હૃદયમાંથી સરલભાવે ઉદ્ભવતા શ્રી. રામકૃષ્ણ પરમહંસ કે વાલ્મીકિ ઋષિની જેમ કેવલ “ મા ” કે “ રામ ” ના ઉચ્ચારો જ પૂરતા છે. એમાં એમને કોઈ બીજા મંત્રોની કે બીજાં સ્તોત્રોની કદી જરૂર જણાય નહિ. આ પરાલક્ષિતનાં ઉત્તમ દર્શાવો છે.

ઉત્તમ ભક્તનાં લક્ષણોમાં-દિલની સરલતાને પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. સરલતા સિવાય સાચી ભક્તિ કદી પ્રકટ થતી નથી. સરલ ભક્ત પર પ્રભુ હંમેશ પ્રસન્ન રહે છે, દારણુ કે એનામાં અભિમાન કે દર્પનો છાંટો પણ હોતો નથી. એટલે જ શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય મહારાજે ગાયું છે કે અવિનયમપનય વિઙ્ગો દમય મનઃ શમય વિષયમૃગતૃષ્ણામ્ । હે પ્રભુ, તું મારામાં રહેલ અવિનયને-અભિમાનને હરી લે, ને મારા મનને સંયમિત કર કે જેથી મારી વિષયો અંગેની મૃગજળ જેવી તૃષ્ણાઓ શમી જાય.”

મીરાંબાઈ ને ભક્ત સુરદાસે પોતાના જીવનમાં પ્રભુને સર્વ સમર્પણ કરી દીધું હતું. સાચો ભક્ત લોકલાજથી કદી ડરતો નથી; એને મન એના ભગવાન સાથેના સંબંધોમાં જે કાંઈ વિક્ષેપકારક હોય તે બધું જ ત્યાજ્ય છે-પછી ઘરબાર, પતિ કે રાજ્ય ભલેને હોય !

સાચા ભક્તની પ્રાર્થના પ્રભુ સાંભળે છે જ. એ પ્રભુને કહે છે: “હે પ્રભુ, હું ગમે તેવો તમારો છું. મારા અવગુણો ના જોશો. તમે તો સર્વ સમર્થ ને અંતરયામી છો, એટલે મારા દિલની વાતો જાણો છો જ. વળી તમે કરુણાનિધાન છો એટલે મારા ઉપર કરુણા ને કૃપા વરસાવતા રહેજો.” “દિલના આવા ભાવો પ્રભુને અવશ્ય પહોંચે છે,” એ વાતમાં વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ.

મુનિ શ્રી. સંતબાલજી ✓

પ્રપત્રલાલ કાજી

એસંટ હોલમાં એમનાં પ્રવચનો ગોઠવવામાં આવેલાં ત્યારે એમની ક્રાંતિકારક વિચારસરણી, જૈન મુનિ સંપ્રદાય માટે સમયને અનુકૂળ ઉપદેશ આપવાની હાકલ, એમની પ્રખર ધીર ગંભીર વાણી સાંભળવા મળી.

જૈનધર્મની દીક્ષા સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના આચાર્ય મુનિશ્રી નાનચંદ્રજી મહારાજના સાંનિધ્યમાં લીધી. આ પહેલાં વિધવા માતાની નિરાધાર સ્થિતિમાં તેને કેવળ મદદ કરવાના હેતુથી એમણે કાપડના ધંધામાં, આટાની દુકાનમાં, લાડાં વેચવાના નાનકડા વેપારમાં પોતાની જાતને પરોવી. પણ માતાનો સ્વર્ગવાસ થતાં નાનપણથી જ વિરક્તિ અને અનાસક્તિવાળા હોવાથી ધર્મ તરફ વળ્યા.

જૈન ધર્મના કેટલાક સંકુચિત બંધનમતો એમને ગમતા ન હતા. ધર્મનું સ્વરૂપ અને તેના આચાર વિચાર સમયને અનુકૂળ બનાવવા જોઈએ. માનવધર્મ એ સૌથી મહાન ધર્મ છે. જૈન ધર્મને આધુનિકતાના રંગે રંગનારા અને એ દૃષ્ટિએ તેની મૂર્તિને યુગને અનુકૂળ બનાવનાર તેઓ એક મહાન ધર્મશિલ્પી હતા. સત્ય અને અહિંસાનું પાલન જે ગાંધીજીનો મહામંત્ર હતો તે એમણે ઝીલ્યો હતો. મહાત્મા ગાંધી પણ જૈન સંપ્રદાયને વિશ્વસંપ્રદાયનું વિરાટસ્વરૂપ આપવા માગતા હતા. શ્રી રવિશંકર મહારાજના સંપર્કમાં એઓ દુકાનમાં મહારાજના આમંત્રણથી આવ્યા. ત્યાં તેમનો જાણે જીવન પલટો થઈ ગયો. જે શોધતા હતા તે ત્યાં મળ્યું. ધર્મના નાડાથી નીકળી વિશ્વધર્મના ફલક પર

એઓ આવી ગયા. ત્યાં જૈન સાધુધર્મ માનવધર્મ રૂપાંતરિત કરી દીધો.

“ગીતાદર્શન,” “ધર્મ દૃષ્ટિએ સમાજરચના” વ. એમના મનનીય ગ્રંથો છે. એઓ સાચા જ અર્થમાં “નવા માનવી” હતા. એમણે એમના લખાણોનાં “નવા માનવી” વિષય પર લેખમાં લખી છે.

સંતબાલજી સંવત ૧૯૭૧ ની શ્રાવણ પૂર્ણિમાએ જન્મ્યા હતા. ૭૨ વર્ષનું દીર્ઘાયુષ લોગવી મુંબઈમાં હૃદય હુમલાથી અવસાન પામ્યા. જૈન સમાજનો એક ક્રાંતિકારી દિવ્ય દૃષ્ટા અને માનવસેવક અને શતાવધાની જેવી અસાધારણ મેઘાવાળી એક મહાનવિભૂતિવિશેષ પૃથ્વીને પાટલેથી અદશ્ય થઈ.



પ્રભુની કૃપાથી પ્રાપ્ત થતા બુદ્ધિયોગથી જીવ સંસારના ક્ષણભંગુર વિષયોની પાછળ પડતો નથી; માયાથી લેપાતો નથી.

શ્રી ધોગેશ્વર

કનેરીયા એન્જનીયરીંગ વર્ક્સ

શાંતિભાઈ કનેરીયા

ઓઈલ એન્જીનના ઉત્પાદકો

દેખર રોડ, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૧

ફોન. નં. ધર : ૨૮૨૧૪

ઓફિસ : ૨૫૯૭૧

ધ્યાન એક અલભ્ય ચિંતામણિ

મંગળભાઈ પંચાલ

ધ્યાનને સંતો, મહાત્માઓ તેમ જ યોગીઓએ ચિંતામણિ-રૂપ ગણ્યું છે. જેમ ચિંતામણીને હાથમાં રાખીને કોઈપણ ઇચ્છિત વસ્તુનું ચિંતન કરતાં તે તુરત જ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમ ધ્યાન-વડે પણ કોઈપણ ઇચ્છિત વસ્તુનું ચિંતન કરીને તે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. મહાપુરુષોએ તેમના જીવનમાં આ બાબતની અનુભવસિદ્ધ ખાતરી કરેલી હોવાથી તેઓના આ પ્રકારના ઉપદેશમાં આપણને શંકા લાવવા માટે કોઈ કારણ રહેતું નથી.

ધ્યાનથી આલું અસાધારણ ફળ મળતું હોવા છતાં, અને આપણા રોજિંદા વ્યવહાર-જીવનમાં ડગલે ને પગલે આ બાબતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થવા છતાંય, વિવેકદષ્ટિના અભાવને લઈને, આવા પ્રખર સાધનનો આપણી વ્યાવહારિક કે પાર-માર્થિક સ્થિતિ સુધારવાને માટે આપણે તેનો ભાગ્યે જ પ્રયોગ કરીએ છીએ. મનુષ્યોનો ઘણો મોટો વર્ગ, ગરીબોથી માંડીને શ્રીમંતો સુધી આ સાધનનો લગભગ દુરપયોગ જ કરતા હોવાથી તેઓ મોટે ભાગે, અશાંત અને દુઃખી જ રહે છે. અને પરિણામે અહીંથી સુખ પ્રાપ્ત થશે કે ત્યાંથી પ્રાપ્ત થશે તેમ માનીને આહાઅવળા પ્રયત્નો કરે છે. પરંતુ તેઓને અને સત્યસુખને હજારો માઈલનું અંતર હોય છે. અઠળક ધનસંપત્તિ હોવાને કારણે દુન્યવી સુખોના તમામ સાધનો શ્રીમંતોની આંગળીના ટેરવા પર નાચતાં હોવા છતાં તેઓનો ઘણો મોટો વર્ગ ખૂબ જ અશાંત અને અતૃપ્ત હોય છે, એ કોણ નથી જાણતું ?

એક અંગ્રેજ સદ્ગૃહસ્થના આ વિષય પર લખેલા પુસ્તકમાં બહુ જ સુંદર સવાલ પૂછવામાં આવ્યો છે. “Are you looking for happiness from without ? તેનો પ્રત્યુત્તર આપતાં જણાવે છે કે “you are looking in the wrong direction, and in vain, unless you first learn how to find it from its only source within.” શાશ્વત સુખનું મૂળ ઉત્પત્તિસ્થાન આપણામાં જ આપણા અભ્યંતર પ્રદેશમાં જ રહેલું છે, અને ત્યાંથી જ તે આપણને મળી શકશે. તે સિવાય બીજા કોઈપણ સ્થળે, ગિરનારની ગુફાઓમાં કે હિમાલયની ગોદમાં, કે સ્વીટઝર્લેન્ડ કે સારી પૃથ્વી ખુંદી વળો તોપણ તે કદીપણ આપણને પ્રાપ્ત થવાનું નહિ.

આ સત્યસુખનો આંધેરો અનુભવ મને થયો છે, અને તે કારણથી. આત્મપ્રલાધાનો દોષ સ્વીકારીને પણ હું વિશ્વાસ-પૂર્વક જણાવી શકું છું કે સત્યસુખનો માર્ગ મને પ્રાપ્ત થયો છે. એ માર્ગ જેમ જેમ આગળ વધતો જાય છે તેમ તેમ અનેક નવાં સત્યસ્ફૂરણો સુખના અનેક નિત્યનૂતન સ્વરૂપોનો અનુભવ થતો રહે છે. વ્યાવહારિક જગત જેને અત્યંત દુઃખ-મય પ્રસંગો તરીકે ઓળખાવે છે. તેવા પ્રસંગોએ મને પ્રભુની કૃપાનાં દર્શન થયાં છે, દુઃખથી હાંફાકાંફા થવાને બદલે અત્યંત શાંતિ અને સુખની અનુભૂતિ થઈ છે ત્યારે પરમકૃપાળુ પ્રભુની અમાપ અને અપાર કૃપાનો અનુભવ થવાથી, ગદગદ-ભાવથી મારી આંખોમાંથી અશ્રુઓ છલકાઈ ગયાં છે. વહાલાં આત્મજનો આવો, આપણે બધાં તે સત્યમાર્ગનું જ અનુસરણ કરીએ: ખૂબ પ્રેમપૂર્વક, ખૂબ શ્રદ્ધાપૂર્વક, પરમકૃપાળુ પ્રભુએ બક્ષેલી તમામ શક્તિઓનો ઉપયોગ કરી, આપણે આગળ

યોગ્ય આહાર-વિહાર-ધ્યાનની ખીજી શરત

લગવાન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ધ્યાન યોગનો ઉપદેશ આપતાં કહ્યું જ છે:

યુક્તાહારવિહારસ્ય યુક્તચેષ્ટસ્ય કર્મસુ ।
યુક્તસ્વપ્નાવભોધસ્ય યોગો ભવતિ દુઃખહા ॥

સાત્ત્વિક ખોરાક જ આપણને ધ્યાનની દિશામાં બહુજ થોડા સમયમાં દોરી જશે. આહારશુદ્ધિ થાય તો જ આપણા શરીરમાં શુદ્ધ લોહી બની શકે, અને આ શુદ્ધ લોહી વડે જ આપણા શરીરનાં બાહ્ય અને આભ્યંતર અંગો પોષાય, મન અને મગજ શુદ્ધ બને, અને ત્યારે જ આપણે સમ્યક્જ્ઞાનને અહણ કરવા યોગ્ય બની શકીએ.

✓ છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી મેં ઘઉં, મગ અને ચોખાને સપ્રમાણમાં લઈ, હાથે દળીને થુલી બનાવી થોડાંક ગોળ-ધી નાળીને ફક્ત એક જ સમય લેવાનું રાખ્યું છે. કોઈપણ પ્રકારના મસાલા, મીઠું, મરચું વગેરેનો સ્વેચ્છાએ ત્યાગ કર્યો છે. આથી મારા આરોગ્યમાં આશ્ચર્યકારક સુધારો થયો છે. પચાસ ઉપરનું આયુષ્ય ગયા છતાંય એક નવજવાન જેવી તાઝગી અનુભવું છું. સોળ સત્તર કલાક પ્રવૃત્તિમય રહેવું એ મારે મન રમત છે. આ ક્ષયદાઓ ઉપરાંત જ્ઞાનની પરિસીમાઓ વધતી જઈ રહી છે. વધુને વધુ વિશાળ થતી રહી છે. “સર્વાત સંજાયતે જ્ઞાનમ... (ભ.ગી. ૧૪-૧૭) એ મંત્ર ચરિતાર્થ થઈ રહ્યો છે. દેવહિતમ્ યદ્વાયુઃ કોને કહેવાય તેની પાકી સમજણ પડી ગઈ છે. એ શું ઓછું આશ્ચર્ય છે? તમે પણ પ્રયોગ કરી જુઓ અને જે જીવનનો આનંદ હું ભોગવી રહ્યો છું, તેના તમે સૌ ભોક્તા

બનો. સત્ય સુખનો માર્ગ બહુ જ સરળ છે. પેલું ખીજું બધુંય અઘરું છે. ‘રામ’ સરળ છે. ‘રાવણ’માં જ ગરબડ છે.

ખોરાકનો આ ખોરાકો જીવ્યા, તો આપણી અર્ધી મંઝીલ અહીંયાં જ કપાય જાય છે. આ ખોરાકો જીવ્યા તો ખીજા બધા ખોરાકો જીવવાનું સહેલું જઈ જશે. વિકારોનું પ્રભુત્વ યાદ્યું જશે. “જબ લગ રસના જીતી નહિ તા ન જિતેન્દ્રિય જાનીએ.” આ પ્રાકૃત સિદ્ધ વચન છે.

યાદ રાખો કે આપણે ધ્યાનની ઇમારતનો પાયો ચણી રહ્યા છીએ. આપણા આખાએ દિવસ દરમ્યાન ઘરમાં, કુટુંબમાં કે વ્યવહાર કરતી વેળાએ જેની જેની સાથે હળવા-મળવાનું થાય તેવા પ્રસંગોએ, ખાવા-પીવા કે આનંદ પ્રમોદના સાથે સાથે દુઃખના પ્રસંગોએ આપણે કેવું વર્તન કરીએ છીએ તેનું ખારીકાઈથી અવલોકન કરવું. સહેજ આત્મનિરીક્ષણ કરવું. આપણે કઈ કઈ બાબતોમાં વધુ રસ ધરાવીએ છીએ તે શોધી કાઢવું. આમ કરવાથી આંતરદષ્ટિ ખીલશે. વિવેક આવશે. આપણને સમજશે કે કોઈપણ સારા કે નરસા કાર્યનું સારું-નરસું પરિણામ આવે જ છે. આપણે હજી પ્રકૃતિપ્રદેશમાં જ છીએ અને તેના નિયમો અબાધિત છે. અગ્નિ આપણને દહાડે અને બાળક નિર્દોષ હોવાથી તેને ન દહાડે એમ કદી બનતું જ નથી. પ્રકૃતિના નિયમો સૌને માટે સરખા. વિવેક-પૂર્વક વર્તન કરવાથી આપણા વ્યવહારમાં ઘણો જ ફેર પડી ગયેલો જણાશે. [કેમશ:]



એક જ એ અભિલાષ

પામવો પ્રેમલ પુનિત પ્રકાશ,
અમોને એ જ એક અભિલાષ.

ભોગ રોગની ગદીએ ભટક્યા, પડી ન હૈયેકાળ,
અંધારી ગર્તામાં સખડ્યા, કેટકેટલો કાળ!
પ્રકાશની કણીએ ના લાધી, ઝંખુ નિર્મલ હાસ.

પામવો પ્રેમલ પુનિત પ્રકાશ,
અમારી એ જ એક અભિલાષ.

સ્વરૂપ ભૂલ્યા, ભ્રમમાં ડૂલ્યા, વિષમ આળપંપાળ!
પ્રેયસને પંથે પરવળતાં, મળી ન સાચી ભાળ;
અસલ પિતા પરમેશ્વર! તહારો મુજ અંતરમાં વાસ.

અમોને એ જ એક અભિલાષ
પામવો પ્રેમલ પુનિત પ્રકાશ.

ચાંદા-સૂરજનાં અજવાળાં, સરસરિતાનાં પાણી,
ધાન્ય ધરાનાં, સુરભિત વાયુ, મધુરી મનુજવાણી,
ખેચર જલચર ભૂચર સર્વે જીવતર ભરો ઉજસ.

પામવો પ્રેમલ પુનિત પ્રકાશ,
અમોને એ જ એક અભિલાષ.

નિદામણુ હો નિઘ તણું ને શ્રેયસની અભિવૃદ્ધિ,
હોળી અહિરની દીવાળી આલ્યંતર સમૃદ્ધિ,
ચગી રહો નિત્યે અંસીવર નારાયણનો રાસ.

અમોને એ જ એક અભિલાષ,
પામવો પ્રેમલ પુનિત પ્રકાશ.

ડા. રણજીત પટેલ (અનામી)

આવણું હોય તો

આવણું હોય તો આવજો

આણું ના લાવજો,

પ્રીતે પરોણુલા હો...આવણું

મોટા મોટા મહેલ નથી,

આવકારવા અતિથિ,

રંકની છે ઝૂંપડી આ...આવણું

કેહનો

કાલ દીધો,

હૈયે લખી એ લીધો

પાળવા વચન તારું આ...આવણું

રોજ

રોજ શણુગારું

કુલેકે આંગણીયું મારું

ઝાંપડીએ વાર જોઈ આ...આવણું

તારામાં

એક ધ્યાન,

ખીણું ના કાંઈ ભાન,

રણુઝણુતો હૃદયનો તાર...આવણું

હૈયાનો

ભાવ ભર્યો,

મરણુ સર્વસ્વ ધર્યો

પૂરાંચો પ્રેમ પિજરે...આવણું

કમળા ઠક્કર

નિવેદન

જેમના અસ્તિત્વની મહેંક વડે
કૂલોની પ્યાલીઓ મુગંધ ભરે!
નાખ્યા કરે તરુવર વીંઝણો,
પંચમસૂરથી કોયલ ગાન કરે!

આજ્ઞાધીન થઈ હુંગરની ઢૂંકે
નીચે પડતું નભ ટેકવાઈ ગયું!
હસ્તીની સાર્થકતાનાં જ ગાન
છવ ધરી ધરીને ગાઈ રહ્યું!

ચાંદા-સુરજ દર્શન કરી તમારા
કર્તવ્ય સભાનપણે કરતા રોજ!
તારા ટમકી ટમકીને કરી
સાચેરા મર્મની કરતા ખોજ!

મુક્ત બન્યા વિષ્ણુ સ્વાર્થના કેન્દ્રથી
ઓળખી શકે નહીં કોઈ જરી!
સહુતું છવન તમે, સહુની ગતિ,
નિર્માન છતાં તમે કરુણા કરી!

સ્વર્ગીય સાંનિધ્યના મેવલિયા
હૈયાની ધરતી પર વરસાવ્યા!
અંધારની ઓચના ચાહક સૌ
આગિયા જેવા અમને જગાડ્યા!

કોટિ કોટિ પ્રણામ કરી હવે
સદાયે ગાયા કરીએ ગુણગાન!
મનના મળને ઘોયા કરી બસ
તમારા ચરણોમાં ધરીએ પ્રાણ!

આત્મ પ્રત્યયનું તેજ એક દિન
ફવે ફવે પ્રસરતું જશે!
પરાત્પર ચેતનાનું સ્વરૂપ
ધીમે ધીમે ઓળખાતું જશે!

સચરાચરના સત્તાધીશ, ગુરુ,
કૃપાનિધાન હે યોગેશ્વર દેવ!
મમતાના મંડપમાં બેસીને
અવર કેવી રીતે કરીએ સેવ?

ઈશ્વરભાઈ પટેલ



મને મળ્યા છે સદ્ગુરુ સંત

મને મળ્યા છે સદ્ગુરુ સંત, પામીને હું તો પાવન થયો;
મારાં પાપો કેરો આવ્યો અંત, આત્મ મન ભાવન બન્યો
નહીં સંસારી કે નહીં વૈરાગી, તોયે તન પરમહંસ ત્યાગી,
મનહું નિર્મળ ગંગાના નીર શું, જેની સિદ્ધ યોગીમાં ગણના
ગવાતી પામીને

કઠિન તપસ્યા હેમાણે કીધી ને, પામ્યા સહજ સમાધિ,
માયાને મમતાનું મારણ કરીને, હેયે વસ્યા મા ભવાની,
પામીને

આધિવ્યાધિ તે શું કરે ! જેની સેવામાં રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ,
અન્નપૂર્ણા અહર્નિશ રહે, સેવે ચરણો ચારૂ નવ નિધિ
પામીને,

સાધના સઘળી સિદ્ધ કરીને, થયા માનવમાંથી મહાયોગી,
પ્રકાશનો પંથ જગને જણાવી, કેક તાર્યા ભોગી ને રોગી,
પામીને

રાજેશ કાપડિયા

વડોદરા ધ્યાન-સાધના શિબિરની બેઠકેથી

તંત્રી

પરમ પૂ. મહાત્મા શ્રી યોગેશ્વરજીની ઉપસ્થિતિ તેમ જ
પ.પૂ. માશ્રી સર્વેશ્વરીના સાન્નિધ્યમાં-વડોદરાના મહારાજ
સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીના કેમ્પસમાં અખિલ ગુજરાત
નવમી ધ્યાન સાધના શિબિર તા. ૧૧-૫-૮૨થી
તા. ૧૭-૫-૮૨ના સાત દિવસો માટે યોજાઈ.

શિબિરનું આયોજન શ્રી યોગેશ્વર સત્સંગ મંડળની
શિબિર સમિતિના સંગઠક શ્રી જીતુભાઈ ગાંધી, તેમ જ
અન્ય સભ્યોની મદદથી કરાયું. આ પ્રસંગે, મંડળના પ્રમુખ
શ્રી રમણભાઈ વ્ર. સોની તરફથી સ્મરણિકાનું પ્રકાશન તેમ જ
વિમોચન પણ સમારંભ દ્વારા કરવામાં આવ્યું; જેમાં
વડોદરા મહાનગરપાલિકાના મેયર શ્રી જતીનભાઈ મોદી,
તેમ જ યુનિવર્સિટીના ઉપકુલપતિ ડો. શ્રી પારેખ. અને ડો.
અરુણોદય જાની ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ બંને મહાનુભવો-
એ ધ્યાન શિબિરની પ્રવૃત્તિને માનસિક શાન્તિની પ્રાપ્તિ
માટે ઉપયોગી લેખાવી.

પ. પૂ. યોગેશ્વરજીએ પોતાના આશીર્વાચનોમાં જણાવ્યું
કે “અમે નવા મંદિરો, કે આશ્રમોની સ્થૂલ ઇમારતોની
રચનામાં રસ ધરાવતા નથી, પરંતુ આજનો માનવ જે
સાવ માનસિક શાંતિ ખોઈ બેઠો છે અને આ જીવતાં
જાગતાં મંદિરો-જે ખંડેર જેવાં થઈ ગયાં છે, તેમને ફરીથી
ચેતનવંતા ને જીવંત કરવાનો અમારો પ્રયાસ છે. જેનાથી
વ્યક્તિ, સમાજ અને રાષ્ટ્ર બેઠાં થાય; માણસમાં માનવતા
પ્રકટે ને પરસ્પરને પ્રેમથી ઉપયોગી બને; સાવ નિરસ બની

ગયેલ તેમનાં જીવન ફરીથી રસ ને પ્રેમથી પરિપ્લાવિત બને; અમારી ધ્યાન સાધના શિબિરનો પ્રધાન હેતુ છે.

આ પ્રસંગે સ્મરણિકાના પ્રકાશનને આવકારી તેઓશ્રી-એ મહારાજ સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીના યુવાન ઉપકુલપતિને બેઠ ધ્યાન પ્રદર્શિત કર્યો હતો. તેમ જ મેયર શ્રી જતીન-ભાઈ મોદીએ, તેમના સ્વ. પિતાશ્રીની સેવા પરંપરાને જાળવી રાખી, આવી પ્રવૃત્તિઓમાં સહાય આપવા બદલ અભિનંદન આપ્યા હતા.

આ શિબિરમાં પૂ. શ્રી. યોગેશ્વરજીની દોરવણી નીચે ચાલતાં અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત, કપુરા, વિદ્યાનગર, ભાવનગર, રાજકોટ, મોરબી, પાલનપુર, ને સુંબઈના ધ્યાન કેન્દ્રોના મળી કુલ ૩૨૫ જેટલા સાધક ભાઈ-બહેનોએ ભાગ લીધો હતો. તેમાં સુરત જિલ્લાના ૧૦૦ કરતાં વધુ સાધક ભાઈ-બહેનો હતાં. બહેનો માટેનો ઉતારો ગાર્ગી હોલમાં હતો, જ્યારે ભાઈઓનો ડી. એમ. હોલ ખાતે હતો.

લગભગ બધા જ સાધકો સવારે ૪-૦૦ વાગે ઉઠી જતા ને પોતપોતાની વ્યક્તિ ગત પૂજા ને સાધનામાં લાગી જતા. શિબિરમાં વહેલી સવારે ૫-૩૦ વાગે પ્રથમ ધ્યાનની સમૂહ બેઠક થતી. એમનું સંચાલન અમદાવાદનાં ધ્યાન કેન્દ્રના મુખ્ય સંચાલક શ્રી. બાબુભાઈ વેહારા કરતા.

તે પછી પ્રાર્થના ને ભજનોનું ગાન સમૂહમાં થતું. ધ્યાનમાં ઉપયોગી એવાં આસનો તેમ જ મોટી ઉમરના માણસોને પણ ઉપયોગી એવી હળવી કસરતોનું નિદર્શન ને સૂચનાઓ યુવાન એન્જનિયર સાધક રાજુભાઈ પુરોહિત આપતા.

ઉત્તમ પ્રકારનાં યોગાસનોની જાણકારી સાધકોને મળી

રહે તે માટે ભાવનગરના વડવા વ્યાયામ મંડળના બે ભાઈઓ શ્રી નટુભાઈ કમ્બલ અને મનુભાઈ ગોહિલે—શ્રી શામજીભાઈ જમોડની દોરવણી નીચે બે દિવસ સુંદર યોગાસનો કરી બતાવ્યાં હતાં.

વડોદરાના અરવિંદ કેન્દ્રના એક ભાઈ તેમ જ બહેને પણ એક દિવસ યોગાસનો વિષેની સમજ, શિબિરાર્થી ભાઈ બહેનોને આપી હતી.

ભાવનગરના શ્રી. મણિભાઈ શાહે યોગ ઉપર સુંદર પ્રદર્શન ગોઠવ્યું હતું તેમ જ યોગાસનોમાં ખાસ ધ્યાન રાખવા જેવી બાબતોની સમજ સાધકોને આપી હતી.

પ. પૂ. મહાત્માશ્રી યોગેશ્વરજીની ઉપસ્થિતિમાં ધ્યાનની ત્રણેક બેઠકો રોજ થતી, તેમની પ્રથમ બેઠક કલાકની રહેતી આ બેઠકોના અંતે યોગમુદ્રા, પશુમુખી મુદ્રા, પ્રાણાયામ તેમ જ કેટલીક હળવી કસરતો, પૂ. શ્રી ખૂબ રમુજી પદ્મતિથી સાધકોને બતાવી, વાતાવરણને ખૂબ હળવું ને પ્રફુલ્લિત કરી દેતા.

પ. પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરી, તેમનાં સ્વરચિત ભજનો સુંદર ભાવવાહી સુરીલા કંઠે જ્યારે ગાતાં ત્યારે વાતાવરણમાં એક પ્રકારના દિવ્ય ભાવોની હલક પ્રસરી રહેતી. સાધક ભાઈ-બહેનો એમનાં ભજનો અને આધ્યાત્મિક અનુભવો સાંભળવા માટે ખૂબ ઉત્સુક રહેતાં. તેઓશ્રીએ ત્રણેક બેઠકોમાં પોતાની અધ્યાત્મ સાધનાની તેમજ પૂ. શ્રી સાથેના પર-દેશ પ્રવાસની વિગતો સુંદર રીતે જણાવી હતી.

સાધકોના વ્યક્તિગતથી માંડી, રાષ્ટ્ર તેમ જ દુનિયા વિષેના વિવિધ પ્રશ્નોના જવાબો-પૂ. શ્રી ખૂબ ટૂંકાણમાં છતાં સચોટ રીતે આપતા. જ્યાં જરૂર લાગે ત્યાં સાધકોને મુંબતા

વ્યક્તિગત સાધનાત્મક પ્રશ્નો માટે તેઓ માર્ગદર્શન પણ આપતા. કલાકનો પ્રશ્નોત્તરીનો સમય કયાં પસાર થઈ જતો, તે ખબર સુધ્ધાં ન પડતી.

ધ્યાનમાં સાધકોને થતા અનુભવો તેમ જ પૂ. શ્રી તથા પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરી સાથેના વ્યક્તિગત પરિચય ને આધ્યાત્મિક અનુભવોની રજુઆત પણ સાધકો તરફથી કરવામાં આવતી.

આખા દિવસમાં સાંજે એક પ્રવચન થતું. નવધાલકિત ઉપર પૂ. શ્રી તરફથી તે આપવામાં આવતું. આ પ્રવચનનો લાભ વડોદરા શહેરના નાગરિકો પણ લેતા. આ પ્રવચનોનો સારભાગ અન્યત્ર આપવામાં આવ્યો છે.

શિબિરના સુશોભનમાં મોરળીના સાધકભાઈઓએ સારો ફાળો આપ્યો હતો.

સાધક ભાઈ-બહેનોને જરૂરી સુવિધા મળી રહે તે માટે શ્રી. જીતુભાઈ ગાંધી, શ્રી વિનુભાઈ અમીન, શ્રી વિનુભાઈ જ્ઞેષી, શ્રી. શાન્તિભાઈ પંડ્યા, મુ. શ્રી. જાનીકાકા, શ્રી. વિજયસિંહ રાણા અને શ્રીમતી કુન્દનબેન રાણા, શ્રી. રાગુભાઈ પુરોહિત, શ્રી કાન્તિભાઈ પારેખ વગેરે અન્ય નાના-મોટા સ્થાનિક કાર્યકરોએ સારી સેવા આપી હતી.

સાતે દિવસ સાધકોને સારી રીતે જમવાની વ્યવસ્થા કરનાર કેન્દ્રેકટરભાઈને પણ પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીએ અલિનંદન આપ્યાં હતાં.

સત્સંગ મંડળના ઉપપ્રમુખ શ્રી ચંપકભાઈ શાહે આભારવિધિ કરી હતી. બધાં જ કેન્દ્રના સાધક ભાઈબહેનોને પૂ. શ્રીએ શુભાશિષ્યમાં ગુલાબનું ફુલ આપતાં, શિબિરનું

જીવન ધરમાં જીવવા, અને સારી લાગતી વાતોનો જીવનમાં અમલ કરવા અનુરોધ કર્યો હતો. તેઓશ્રીએ અંતમાં જણાવ્યું હતું કે જીવનમાં સારીવાતો આચરવાની છે- આંતરિક આત્મિક સાધનાને આચાર કે વ્યવહાર શુદ્ધિ એ બેનો સમન્વય હશે તો જ જીવનમાં સાચી શાંતિની સંપ્રાપ્તિ થશે, એટલે જીવનમાં સરળ બનતાં શીખો, અભિમાનનો પરિત્યાગ કર્યા સિવાય સાચી શરણાગતિ લેવાતી નથી. ખોટી ચિંતાઓ છોડો ને જીવનનું સારથિપદ પ્રભુને સોંપી, કર્તવ્યકર્મો કરતા રહો. પછી જુઓ કે જીવન જીવવા જેવું બને છે કે નહિ. સુખદુઃખ તો ભાગ્યવશાત આવતાં જતાં રહેશે, છતાં પણ હરેક પરિસ્થિતિમાં સમતા જાળવી રાખવાનું જરૂરી બળ પ્રભુ પૂરું પાડતા રહેશે.



નૂતનવર્ષ

સત્ય ને સ્વાસ્થ્યને રક્ષી

સાધો અધ્યાત્મ-સાધના,

આ નવા વર્ષની હોજી

હૈયાની ભદ્ર-ભાવના.

આનંદમય જીવન

ઈશ્વરભાઈ એમ શાહ.

અજ્ઞાનને લીધે કામ ક્રોધ અને દુઃખદ્વારે બને છે. જ્યારે જ્ઞાનથી કામ સરળ અને સુખદર થાય છે. આ વાત જોટલી વ્યવહારમાં સાચી છે તેટલી જ પરમાર્થમાં પણ સાચી છે. જ્ઞાનયોગ, નવધાલકિતયોગ, શરણાગતિયોગ, નામસ્મરણયોગ, કર્મયોગ વગેરે સાધન સત્ય છે, પરંતુ તે યથાર્થ જ્ઞાનપૂર્વક કરવું જોઈએ. જ્ઞાનયોગમાં “હું કોણ છું” એનું જ્ઞાન, કર્મયોગમાં ‘કર્તાના જ્ઞાન સાથે કર્મ કેવી રીતે કરવું જોઈ સુખ થાય’ તેનું જ્ઞાન. લકિતયોગમાં ‘લગવાનના અને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન. સાધન ગમે તે હોય, પણ કર્તાનું જ્ઞાન અવશ્ય હોવું જોઈએ. ઉપરાંત દરેક સાધન અનુસાર તેના વિશેષ જ્ઞાનની આવશ્યકતા પણ હોય છે. પ્રથમ ‘કર્તાના સ્વરૂપનું’ અર્થાત્ ‘હું કોણ છું’ એનો વિચાર કરીએ.

‘હું’ માં શરીર, ઈન્દ્રિયો, મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ, અને તે સિવાય જન્મમરણ, સુખદુઃખ, કામ, ક્રોધ, લોભ, ભય, મોહ, વગેરે વિકારોનું ભાન પણ થાય છે. તે વ્યક્તિગત બુદ્ધિબુદ્ધિ હોવાથી એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિથી જુદી દેખાય છે. તેમ જ તે જોઈએવત્તા થનારા નાશવંત છે. તેથી તે ‘હું’ હોઈ શકે શકે નહિ. આ સિવાય ‘હું’ માં એક બીજું તત્ત્વ છે જે આનંદ છે. તે દરેક વ્યક્તિમાં એક જ છે. રાય કે રંકના આનંદમાં ભેદ હોતો નથી. ‘હું’નું ભાન દરેકને હંમેશા હોય છે. તેનો નાશ થતો નથી, તેથી તેને સત્ અને તેનું જ્ઞાન પણ હંમેશા રહેતું હોવાથી ચિત્ત કહે છે. હું અવિનાશી અવિકારી જ્ઞાનસ્વરૂપ આનંદતત્ત્વ છું, એને જ ‘આત્મા’ કહે છે, સત્ ચિત્ત આનંદ અથવા સચ્ચિદાનંદ પણ કહે છે. આ

આપણા સ્વરૂપનો વિચાર થયો. આપણે આનંદસ્વરૂપ છીએ. જેમાં વિકારને સ્થાન નથી. પરંતુ આનંદના અનુભવનો અભાવ કામક્રોધાદિ વિકારોને લીધે થાય છે. વિકારો દૂર થતાં જ આનંદનો અનુભવ થાય છે.

આ કામક્રોધાદિ વિકારો આવ્યા ક્યાંથી, થયા કેમ અને તેઓને દૂર કરવા શું કરવું જોઈએ, તેનો વિચાર કરીએ. ઉદાહરણ તરીકે એક રાજકુમાર બીજા બાળકો સાથે લખોટીઓ રમે છે. તેમાં એટલો બધો તલ્લીન થઈ જાય છે કે લખોટીઓની જીત તથા હારથી તેને સુખ અને દુઃખ થાય છે. અને લખોટીઓનો લોભ લાગે છે. જોઈ થવાનો ભય રહે છે. એને લીધે જુદું બોલે, ચોરી કરે, એમ કરતાં આડે આવે તેના ઉપર ક્રોધ કરે અને વધુ લખોટીઓ જેની પાસે હોય તેની ઈર્ષા કરે છે—આમ લખોટીઓમાં સુખ માનવાથી નાના પ્રકારના વિકાર મનમાં પેદા થાય છે. તેનું કારણ પોતે રાજકુમાર છે તે સત્ય (રમતમાં તલ્લીન થવાથી) ભૂલી જાય છે. તેની સંપત્તિ આગળ લખોટીઓ કંઈ વિસાતમાં નથી. આવી જ રીતે જીવ સ્વયં આનંદસ્વરૂપ, આનંદનો ખબરો છે. પરંતુ આ સંસારરૂપી રમતમાં પોતે એટલો બધો તલ્લીન થઈ ગયો છે કે વિષયોના લાભ-હાનિથી પોતાને સુખી દુઃખી માને છે; અને પોતાનું સત્ય આનંદસ્વરૂપ ભૂલી જાય છે. વિષયોમાં સુખ માનવાથી તેમની કામના થાય છે અને તેથી નાના પ્રકારના વિકારો થાય છે. એને જો પોતાના પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપનું ભાન થાય તો પછી વિષયોમાં સુખ શોધવાની પ્રવૃત્તિ આપોઆપ બંધ થાય અને તેનાથી ઉત્પન્ન થનારા વિકાર પણ સ્વાભાવિક રીતે નષ્ટ થશે.

શરીર પ્રારબ્ધ ભોગને માટે જ છે, અર્થાત્ તે ભોગ ભોગવ્યે જ છૂટકો છે. તેથી ભોગ માટે પ્રારબ્ધ પુરુષાર્થ

કરાવશે. પરંતુ તે પ્રવૃત્તિ આપણે અનન્ય આનંદપ્રાપ્તિના વિશેષ ભાવથી નહિ પણ સામાન્ય ભાવથી કરવી જોઈએ. જેથી ક્રિયામાણુ (નવા સંસ્કાર) થશે નહિ અને પ્રારબ્ધ ભોગ સમાપ્ત થતાં ક્રિયામાણુ ન હોવાથી નવા પ્રારબ્ધના અભાવે નવા જન્મનો સંભવ નથી.

જીવના સ્વરૂપનો આપણે જેમ વિચાર કર્યો તેવી રીતે ઈશ્વરના સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં માલુમ પડશે કે તેમનું સ્વરૂપ પણ સ્થૂલ શરીર ન હોતાં આનંદસ્વરૂપ જ છે. ઈશ્વર સર્વ જગતમાં આ અવ્યક્ત એવા આનંદસ્વરૂપથી જ વ્યાપેલા છે. અંતઃકરણમાં અનુભવાતા આનંદને આપણે શાંતિ કહીએ છીએ. અવ્યક્ત આનંદનું 'શાંતિ' એ વ્યક્ત સ્વરૂપ છે. આ શાંત વૃત્તિ જ ભગવદ્વાકાર, આનંદ્વાકાર યા બ્રહ્માકારવૃત્તિ છે. 'શાંતિ' સમ્યક્ આનંદબ્રહ્મનું મૂર્ત સ્વરૂપ છે. એવું જાણી જ્ઞાનપૂર્વક સતત શાંતિ જાળવવાથી સતત ભગવાનનું સ્મરણ રહે છે.

પ્રતિકુળતાથી શાંતિનો ભંગ થાય છે. પરંતુ જે સ્વરૂપનું જ્ઞાન હોય તે પછી તેનાથી કદી પણ શાંતિનો ભંગ થશે નહિ. અનુકુળતા-પ્રતિકુળતા પ્રારબ્ધાનુસાર થવાનાં જ. આ સંસાર નાટક યા લીલા છે. તેથી આપણે ભાગે જે પાઠ ભજવવાનો આવે તે આનંદપૂર્વક ભજવવો. અને એક સરખી રીતે શાંતિ જાળવવી.

આમ જ્ઞાનમાર્ગ અનુસાર સતત બ્રહ્માકારવૃત્તિ અથવા ભક્તિમાર્ગ અનુસાર સતત ભગવત્સ્મરણ સરળતાપૂર્વક થાય છે. મનની ચંચળતા દૂર થવાથી ને સ્થિરતા પ્રાપ્ત થવાથી રાજયોગનું રહસ્ય, પ્રાણ સ્થિર થવાથી હૃદયોગનું રહસ્ય તથા પ્રાણ સમ ચાલી પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થવાથી કુંડલિનીયોગનાં રહસ્યપૂર્વક પૂર્ણતા પ્રાપ્ત થાય છે.

ભક્તિયોગમાં ભાગવાનનું સતત સ્મરણ કેવી રીતે રહે તે ઉપર ખતાવ્યું જ છે. હવે ભક્તિયોગના ખીજા અંગોનો વિચાર

કરીએ. હું પોતે આત્મ સ્વરૂપે બધામાં વિલસી રહ્યો છું. એ જ્ઞાનનો અર્થ હું આ એક મર્યાદિત શરીર નથી, પરંતુ અખંડ સર્વ બ્રહ્માંડ છું. મારું હિત એટલે આ મર્યાદિત શરીરનું નહિ, પરંતુ સર્વ બ્રહ્માંડનું 'સર્વ એટલે ભૂતમાત્ર' તે 'સર્વ એટલે ભગવાન' તેથી ભગવાન ઉપરનો મારો પ્રેમ પણ અમર્યાદિત ને સ્વાર્થરહિત છે. આજ 'પરા-ભક્તિ' કહેવાય છે.

હવે 'સમર્પણ' નું રહસ્ય જોઈએ. આપણે જે અર્પણ કરીએ તેની માલિકી આપણી રહેતી નથી. અને તેના ઉપર મમતા પણ રહેતી નથી. આપણે જે કર્મ કરીએ તે ભગવાનને અર્પણ કરીએ એટલે કર્મના ફળ ઉપર આપણો અધિકાર રહેતો નથી. જેથી કર્મથી જે લાભહાનિ થાય તેની અસર આપણા ઉપર થતી નથી. આ રીતે લાભહાનિમાં આસક્તિ ન થતાં કર્મ બંધનકારક થશે નહિ; અને આપણે મુક્ત થઈશું.

હવે 'શરણાગતિ' નો વિચાર કરીએ. જીવ અદ્વૈત અને અસમર્થ છે; જ્યારે ભગવાન સર્વજ્ઞ અને સર્વ સમર્થ છે, ભગવાન સિવાય એવો ખીજો કોઈ નથી. માયા-મોહથી તરબું ઘણું જ અઘરું છે. તેથી અહીં અસમર્થ જીવે સર્વજ્ઞ સર્વસમર્થ ભગવાનની જ શરણાગતિ લેવી રહી. ભગવાન શરણાગતને ખુદ્ધિયોગ આપે છે. જ્ઞાનદીપ પ્રગટ થતાં જ અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર નાશ પામે છે. ઉપર પ્રમાણે 'શરણાગતિ રહસ્ય' પૂરેપૂરું સમજી તે પ્રમાણે વર્તન થાય તે ખીજા કોઈ પણ સાધનની ચિંતા કરવાની હોતી નથી. ભગવાન સર્વ કંઈ સારું જ કરે છે. એ શ્રદ્ધામાં જરા પણ ફેર પડવો જોઈએ નહિ. જે ફેર પડે તે શરણાગતિ યોગનું ફળ કદી પણ પ્રાપ્ત થઈ શકશે નહિ. આપણો મત અને આપણી ઈચ્છાઓ આપણે ભગવાન ઉપર લાદી શકીએ નહિ અર્થાત્ 'આમ કરો ને તેમ કરો' એમ ભગવાનને આજ્ઞા કરી શકીએ નહિ.

આ પ્રમાણે ભગવત્પ્રેમ ને સેવારૂપી ભક્તિયોગ સમર્પણ-યોગ અને શરણાગતિ યોગ વિશે વિચાર કર્યો. આટલું ધ્યાનમાં ખરાખર આવી જાય તો ધ્યેય અવશ્ય સરળતાપૂર્વક સાધ્ય થાય.

જ્ઞાનીને પોતાના સ્વરૂપનું—આનંદસ્વરૂપનું જ્ઞાન હોય છે. તેથી તેનું સુખ બહારના વિષયો પર અવલંબિત હોતું નથી. પ્રારબ્ધવશાત્ જે કંઈ કરવાનું તેને સાંપડે છે તે તે કરે છે. કાર્ય યા અકાર્યનો તેનો આગ્રહ નથી. આત્મા પોતે અકર્તા છે તેથી કર્મના ફળનાં લાભ-હાનિથી તે નિરપેક્ષ રહે છે. તેથી કર્મ બંધનરૂપ રહેતું નથી.

માણસ પોતે આનંદસ્વરૂપ હોવાથી વિષયોની કામના રહેતી નથી. કામનાઓના અભાવમાં, તેથી થનારા રાગદ્વેષ તેમજ ક્રોધ, લોભ, ભય, ઈર્ષ્યા, વગેરે વિકારો પણ થતા નથી. જે મળે તેનાથી સંતોષ માને છે. તેથી ઉદ્વેગ થતો નથી. તેની શાંતિ અવિચળ હોય છે. નિંદા, સ્તુતિ, માન, અપમાન સુખ-દુઃખ, લાભહાનિ કે કોઈપણ પ્રકારની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતાથી તેની શાંતિનો ભંગ થતો નથી.

તાર્પર્ય માણસ આનંદસ્વરૂપ જ છે એ ભૂલી જઈ વિષયોમાં સુખ માને છે. તેથી કામ, ક્રોધ, લોભ, ભય વગેરે વિકારો ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ જ્યાં સુધી પોતાના આનંદસ્વરૂપનું ભાન થતું નથી, ત્યાં સુધી એ વિકારો રહેવાના જ. જેમ એક જ્ઞાનેન્દ્રિય નકામી થતાં બીજી બળવાન બને છે તેમ એ વિકારોમાંથી એક બેને બળજબરીથી દબાવી દેતાં બાકીના વિકારો અતિ બળવાન બને છે. ઘણા તપસ્વીઓ કામને છૂટવા જતાં ભયંકર ક્રોધના ભોગ બન્યા છે. વિકારોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન ઝાડના પાંદડાંને તોડવા ખરાખર છે. જ્યાંસુધી મૂળ વાટે વૃક્ષને રસ મળે છે ત્યાં સુધી બીજાં નવાં પાન ઉગવાનાં. કેમકે સર્વ પાનનો નાશ અશક્ય છે. પરંતુ મૂળનો નાશ

થતાં નવો રસ ન મળવાથી પાન આપોઆપ ખરી પડશે. તેમજ જ્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાંસુધી વિકારોમાંથી એક એક ઓછા કરવા પ્રયત્ન કરીએ તો પણ અજ્ઞાનનું જીવન મળતું હોવાથી નાના વિકાર ફૂટવાના જ. પરંતુ મૂળરૂપી અજ્ઞાનનો નાશ કરવામાં આવે અર્થાત્ આનંદસ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય અને વિષયોમાં સુખ છે એ અજ્ઞાન દૂર થાય તો જ તેનાથી ઉત્પન્ન થનારા વિકારો આપોઆપ દૂર થાય છે. અજ્ઞાનીને કામ, ક્રોધ, ભય, વગેરે વિકારો દૂર કરવાનું અશક્ય લાગે છે પરંતુ જ્ઞાનીને એ સ્વાભાવિક થઈ જાય છે.

પોતે આનંદસ્વરૂપ છે એમ સમજી તે પ્રમાણે વર્તતા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વિકારો દૂર થાય છે એ જ્ઞાનયોગની સિદ્ધિ થઈ. આનંદસ્વરૂપ આત્માની નાના રૂપથી સર્વ બ્રહ્માંડ વિશ્વ વિલસી રહ્યો છે, અર્થાત્ 'હું' કહેતા આ મર્યાદિત શરીર નહિ, પરંતુ અખંડ સર્વ બ્રહ્માંડનું સ્કુરણુ થાય. જેથી એક વ્યક્તિને બહલે બધાંના હિત માટે સર્વ કંઈ કરીશું. આમ થતાં ભેદભાવ, સ્વાર્થ, મોહ, મમતા, અહંકાર વગેરે નાશ થઈ પ્રેમ, સમત્વ, ન્યાય, સત્ય, અહિંસા, અસ્તેય, અપસ્ત્રિહ વગેરે ગુણોનો વિકાસ સ્વાભાવિક થાય છે. પોતે વસ્તુમાત્રમાં ભગવત્સ્વરૂપે વ્યાપ્ત છે એમ અનુભવતાં સર્વ ઉપર પ્રેમ થાય છે. સર્વની મન, વાણી, શરીરથી સેવા થાય છે. એ જ સર્વ (ભૂત માત્ર) ભગવાનસ્વરૂપ હોવાથી ભગવાનની ખરી ભક્તિ છે. આ રીતે પરાકાષ્ટાએ પહોંચે છે.

જ્ઞાન થતાં જ્ઞાની સ્વભાવનિયુક્ત કર્મ નિર્હિતુક, આસક્તિ વગર કરતો હોવાથી કર્મયોગની પરાકાષ્ટા સ્વાભાવિક બને છે. આમ જ્ઞાનીનું જ્ઞાન, ભક્તિ ને કર્મ એ ત્રણેનું સર્વોત્તમ આચરણ સાહજિક વગર પ્રયાસે થાય છે. જ્ઞાનીનું ચરિત્ર જ સાચું શાસ્ત્ર બને છે, અર્થાત્ શાસ્ત્રવચનના નિર્ણયમાં જ્ઞાનીનું આચરણ જ પ્રમાણરૂપ છે.

ઈશ્વરનું દર્શન ✓

યોગેશ્વરજી

પ્રશ્ન—ઈશ્વરનું દર્શન કેવી રીતે એટલે કે કયાં સાધનથી કરી શકાય ?

ઉત્તર—ઈશ્વરના દર્શન માટે સૌથી આવશ્યક અકસીર અમોઘ સાધન ઈશ્વરને માટેનો પરમપવિત્ર પ્રબળ પ્રેમ છે.

પ્ર.—ઈશ્વરનું દર્શન ધ્યાન, જ્ઞાન અને ભક્તિથી ના થઈ શકે ?

ઉ.—થઈ શકે. પરંતુ એ સર્વે જુદાં જુદાં દેખાતાં સાધનોના મૂળમાં પરમાત્માને માટેનો પ્રેમ હોવો જોઈએ; અને એ સાધનોના પરિણામે પણ પાર વિનાનો પરમાત્મપ્રેમ પ્રગટવો જોઈએ.

પ્ર.—ઈશ્વરના દર્શનની સાધનામાં જીવનની વિશુદ્ધિનું મહત્ત્વ ખરું કે નહીં ?

ઉ.—ઈશ્વરના દર્શનની સાધનામાં જીવનની વિશુદ્ધિનું મહત્ત્વ અનિવાર્ય છે. મનની ને બાહ્ય જીવનની વિશુદ્ધિ વિના ઈશ્વરને માટેના પરમપવિત્ર પ્રબળ પ્રેમનો પ્રાદુર્ભાવ થઈ શકે નહીં. એટલે જીવનની વિશુદ્ધિની ઉપેક્ષા કદાપિ ન થઈ શકે.

પ્ર.—ઈશ્વરના પરમપવિત્ર પ્રબળ પ્રેમને પ્રકટાવવા અને વધારવા માટે શું કરવું જોઈએ !

ઉ.—એને માટે નિયમિતરીતે અંતરના ઊંડાણમાંથી કરાતી પ્રાર્થનાનો આધાર લેવો જોઈએ. પ્રાર્થનાથી મોટી મહદ મળે

છે. એ ઉપરાંત, ભગવદ્ભક્તો તથા સત્પુરુષોનો સમાગમ કરવો જોઈએ. એમના સત્સંગ, શુભાશીર્વાદ અને મંગલ માર્ગ-દર્શનથી ઈશ્વરીય પ્રેમની જાગૃતિ તથા અભિવૃદ્ધિ અથવા પુષ્ટિ થાય છે. આધ્યાત્મિક ઉત્તમ પ્રકારના ભાવોથી ભરેલા સદ્-અંથોના સ્વાધ્યાયથી પણ એને માટેની મહત્ત્વની મહામૂલ્યવાન મદદ મળી રહે છે. એ બધાં સાધનો સિવાયનું અન્ય એક અકસીર સાધન બનતા પ્રેમપૂર્વક વધારેમાં વધારે સમય પર્યંત કરવામાં આવતા નામજપનું છે. નામજપની સાધનાથી ઈશ્વરીય પવિત્ર પ્રેમનું પ્રાકૃત્ય થતાં સાધક ઈશ્વરના દર્શન અથવા સાક્ષાત્કારનો સુરદુર્લભ લાભ મેળવી લે છે.

પ્ર.—ઈશ્વરનું દર્શન સાચેસાચ થઈ શકે છે ?

ઉ.—અવશ્ય થઈ શકે છે એ સંબંધમાં લેશ પણ શંકા નથી સેવવાની.

જીવનને ધન્ય કોણુ કરી શકે છે ? ✓

વિશ્વમાં સૌને સુખશાંતિની પ્રાપ્તિ હો ! દુષ્ટ કે દુર્જન હોય તે સજ્જન બનો. બધા મનુષ્યો પોતાની બુદ્ધિથી એક-મેકના હિતનો વિચાર કરો, અને એમનાં મન સત્યપરાયણ બની રહો. અમારા વિચારો પરમાત્માપર કેન્દ્રિત બનો. અંતરમાં જે કોઈ પ્રકારની આસક્તિ રહેવાની જ હોય તે ઈશ્વરના ભક્તોને માટે જ રહો : પરંતુ કોઈયે સંલોભમાં ઘર, ધન, પુત્રપરિવાર કે સ્ત્રીને માટે ના રહો. કારણકે જેની જરૂરતો ઓછી છે, જે નિર્મળ ને શાંત તથા આત્મદર્શી છે, તેજ જીવનને સહેલાઈથી સફળ ને ધન્ય કરી શકે છે : જે ઈન્દ્રિયોના વિષયોને ચાહે છે તે નથી કરી શકતો.

(શ્રીમદ્ ભાગવત, સ્કંધ ૫, અધ્યાય ૧૮, શ્લોક ૯-૧૦)

પ્રકાશને પંથે ✓

(' શ્રી યોગેશ્વરજીની આત્મકથા ')

સંક્ષેપ : દીપક પ્ર. મહેતા

દશરથાચલ પર્વતના પ્રદેશમાં બહાર તેમ જ ઓરડાની અંદર એક પ્રકારનો અનહદ નાદ ચાલ્યા કરતો. આવાં સ્થાનો ખાસ કરીને ધ્યાન કરનારા સાધકો માટે ખૂબ જ મહદૃષ્ટ થઈ પડે છે. દશરથાચલ પર્વત પર આવો નાદ ચાલતો હોવા ઉપરાંત ઈશ્વરની કૃપા એટલે સમાધિનો અનુભવ મેળવતાં મને વાર ન લાગી.

વિવેક ચૂડામણીમાં શંકરાચાર્યે સમાધિના મહત્ત્વનો સ્વીકાર કર્યો છે. પરંતુ સમાધિ કેટલા વખતની હોવી જોઈએ તેની નિર્ણય કર્યામાં તે ઊતર્યા નથી. 'જેનું મન એક ક્ષણ માટે પણ પરબ્રહ્મ પરમાત્મામાં લીન થઈ ગયું તેનું જીવન ધન્ય થઈ ગયું, કુળ પવિત્ર થઈ ગયું, તેની જનની કૃતાર્થ થઈ; ને પૃથ્વી પણ તે બડભાગી મહાપુરુષનો સ્પર્શ પામીને સફળ ને પુણ્યશાળી થઈ ગઈ' એવી અંજલિ આપીને એમણે આત્માનુભવવાળા પુરુષનું ગૌરવ કર્યું છે અને સમાધિના સમય પર ભાર મૂકવાને બદલે તેની ગુણવત્તા પર તેમણે વધારે ભાર મૂક્યો છે. સમાધિનો સમય ગમે તેટલો હોય પણ સમાધિ પ્રાપ્ત કરનારા સાધકને સમાધિ પછી બધે પરમાત્માની સત્તાનું દર્શન થવું જોઈએ, એ વાતને તે ખાસ મહત્ત્વની માને છે દૃષ્ટિને દેવી કરનારી ને અંદર બહાર બધે જ પરમાત્માનું દર્શન કરાવનારી એક ક્ષણની સમાધિ, તેવું દર્શન કરવાની શક્તિ કે દૃષ્ટિ ન આપનારી

કલાકો, દિવસો કે મહિનાની સમાધિ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે, એવો એમનો અભિપ્રાય છે. શંકરાચાર્યની એ વાત પર વિચાર કરીને ચરાચરમાં પરમાત્માનું દર્શન કરવાના પહેલેથી પાડેલા અભ્યાસને મેં વધારવા માંડ્યો. તેથી મને ઘણો આનંદ થયો. અદ્વૈતના અનુભવના ભાવથી મારું હૃદય ભરાઈ ગયું. દશરથાચલ પર જવાનો એક ઉદ્દેશ આમ સફળ થયો.

(૨) મારી માળા ગૂમ થાય છે.

તે દિવસોમાં બનેલો એક બીજો પ્રસંગ યાદ આવે છે. ઋષિકેશના નિવાસ દરમ્યાન મેં માળા રાખેલી જેનો જપ કરવામાં હું ઉપયોગ કરતો. પર્વત પર પહોંચ્યા પછી થોડા દિવસે એક સવારે જોયું તો માળાનો પત્તો નહીં. ઓરડો રાતે બંધ, અંદરથી સાંકળ મારેલી એટલે કોઈ માણસ કે પશુ અંદર આવીને માળા લઈ જાય તે અસંભવ. ઉંદરને પણ અમે અહીં કોઈ દિવસ જોયા ન હતા. વળી માળા સાથે પડેલી બીજી બધી વસ્તુ પથારી પાસે જ પડી હતી. માત્ર માળા જ ન હતી. મને થયું કે ઈશ્વરની ઈચ્છાથી જ માળા ગુમ થઈ છે. ઈશ્વરની ઈચ્છા એવી હશે કે હવે મારે માળા વિના ચલાવી લેવું; માળા વિના જ જપને ધ્યાનની સાધના કરવી. ચંપકભાઈ પાસે માળા હતી પણ મેં તેનો ઉપયોગ ન કર્યો. ઈશ્વરની ઈચ્છા સદા મંગલ માટે જ હોય છે તે સાચું છે.

(૩) રીંછની મુલાકાત

દશરથાચલ પર વાઘને રીંછ સારા પ્રમાણમાં હતાં. પણ પ્રભુકૃપાથી તેમની તરફથી અમને કોઈ જાતની તકલીફ ના પડી. ફક્ત એકવાર અમારે એક રીંછની અચાનક મુલાકાત થઈ ગઈ. તે દિવસે સાંજે અમે જંગલમાં પગઠંડી પર ચાલતા હૈર

નીકળી ગયા. હું આગળ ને ચંપકભાઈ પાછળ, ત્યાં ચંપકભાઈએ ધ્યાન દોર્યું કે સામેથી રીંછ આવે છે છતાં મેં ચાલવાનું ચાલુ રાખ્યું. ઈશ્વર પર શ્રદ્ધા રાખીને તેમને પણ મારી પાછળ આવવાનું કહ્યું. રીંછ લગભગ પંદરેક ફૂટ દૂર રહ્યું ત્યાં જ હું ઊભો રહ્યો ને પાસેના પથ્થર પર લાકડી પછાડી જોરથી ઝંનો ઉચ્ચાર કર્યો. એ ઓચિંતા ઉચ્ચારથી રીંછ ચમક્યું ને કુદકા મારતું પાસેની ખીણમાં નીચે ને નીચે જવા લાગ્યું. એ અચાનક થયેલી રક્ષાથી ચંપકભાઈ રાજી થયા ને મને પણ આનંદ થયો. ઈશ્વરે એ રીતે અમારી પરીક્ષા ને રક્ષા કરી.

ભગવાન રામ અને શંકરનાં દર્શનની વાત

દશરથાચલ પર્વત પર કાવ્યો સારા પ્રમાણમાં લખાયાં. આત્મોન્નતિની સાધનાના સમય દરમિયાન કવિતા લખવાનું કેવી રીતે બની શક્યું? એવી શંકા થાય તે સ્વાભાવિક છે. વળી એમ છે કે કવિતા મારે માટે કોઈ કલ્પનાનું કેવળ ઉક્યન, મનોરંજન કે શોખનું સાધન નથી. કવિતા મારે માટે એક કળા છે, સાધના છે, સત્ય, શિવને સુંદરતો સાક્ષાત્કાર કરાવનારી શક્તિ છે. મારા મનોભાવોને ઈશ્વર આગળ વ્યક્ત કરવામાં મદદ કરી તે સાધનામાં પૂરક કે સહાયક બનીને સાધનાની સહચરી બનીને જીવી રહી. આપણે જાણીએ છીએ કે તુલસીદાસ, સુરદાસ, મીરાં, નરસી ને તુકારામ જેવા ભક્તોને માટે તેમની કવિતા પરમાત્માની સાથે સંબંધ બાંધવાના સાધનરૂપ બની છે.

તે દિવસોની મને પ્રાર્થનામાં ભારે શ્રદ્ધા હતી. મારે કહેવું જોઈએ કે પ્રાર્થનાએ મને આજ સુધી મોટી મદદ

કરી છે. ઈશ્વરના સાક્ષાત્કાર માટે મારી પ્રકૃતિ પ્રમાણે હું રોજરોજ પ્રાર્થના કર્યો કરતો. ત્યાં તો એક દિવસ પ્રભુની કૃપા થઈ ગઈ સવારે ધ્યાન ને પ્રાર્થના કરતાં કરતાં અચાનક મારું શરીરભાન ભૂલાઈ ગયું. શરીર નિશ્ચેષ્ટ બની ગયું. તે દશામાં મને ભગવાન રામનું દર્શન થયું. ખૂબ જ સુંદર સ્વરૂપ હતું. તેમણે પીતાંબર પહેરેલું ગળામાં માળાને માથે મુકુટ ધારણ કર્યો હોવાથી તેમની શોભામાં વધારો થયેલો. તેમની દૃષ્ટિની મધુરતાનું વર્ણન મારા સરખો સાધારણ ને અજ્ઞ માણસ કેવી રીતે કરી શકે? લગભગ પાંચેક મિનિટ તે દર્શનનો અનુભવ ચાલુ રહ્યો ને પછી મને ભાન આવ્યું. મારા મનમાં ઊંડી શાંતિ ને અંતરમાં આનંદનો અનુભવ કરતો હું બહાર નીકળ્યો ત્યારે મને કોઈ સારો અનુભવ થયો છે તે વાતની કલ્પના મને જોતાંવેંત કરી શકાય તેમ હતી. ચંપકભાઈને મારી ટેવ મુજબ લખીને મેં મને થયેલા દર્શનના અનુભવની વાત કરી, એમને આનંદ થયો.

રામના દર્શન પછી મને સ્વાભાવિક જ શંકરનું દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ. જ્ઞાનના અધિષ્ઠાતાને દ્વાતા તથા યોગના સ્વામી તરીકે તેમની તરફ મને આદરભાવ હતો. શાસ્ત્રોએ અને સંતોએ શંકરને આસુતોષ કહ્યા છે તેથી સાધારણ માણસના મનમાં ઉત્સાહ જાગે છે ને તેમને પ્રસન્ન કરવાનો ભાવ ઊઠે છે. પરંતુ ઉમાએ તેમને પ્રસન્ન કરવા જે આકરું ને કષ્ટમય તપ કર્યું હતું તેનું વર્ણન વાંચીને કેટલાકનો ઉત્સાહ ઠંડો પડી જાય છે.

હુધાતુર બાળક જેવી રીતે માને અંખે, તલસે, ને જોવા મથે, તેવી રીતે હું પ્રભુને અંખતો ને તલસતો. મારી પાસે

વડોદરામાંથી ખરીદેલો ભગવાન શંકરનો એક નાનો ફોટો હતો. મંદમંદ મધુર સ્મિતથી સુષોભિત તેમના હોઠ ઉઘાડીને તે હમણાં જ કૈંક ખોલી ઉઠશે એમ લાગતું. મને ગમી ગયેલું. એ સ્વરૂપ સામે રાખીને તેના દર્શન માટે મેં પ્રાર્થના કરવા માંડી.

શંકર ભગવાનના દર્શન માટે ખપોરના ભોજન પછી પણ મારો પ્રયાસ ચાલુ રહ્યો. લગભગ ત્રણેક વાગે મારા મનમાં જરા નિરાશા થવા માંડી ત્યાં જ પ્રાર્થના કરતાં કરતાં મારું શરીરભાન ભૂલાઈ ગયું ને તે દશામાં મને ભગવાન શંકરનું તે ફોટાવાળું સ્વરૂપ દેખાયું. થોડા વખત પછી મને ભાન આવ્યું. એ અનુભવ દર્શનની દૃષ્ટિથી ખડુ ઉત્તમ કોટિનો કહી શકાય નહીં. ભગવાન શંકરે મને કામચલાઉ સંતોષ આપ્યો એટલું જ.

પરંતુ ભગવાન શંકર ખડુ જ દયાળુ છે તેમને માટે મારા હૃદયમાં પ્રેમ ને તલસાટ ચાલુ હતા તેને લક્ષમાં લઈને તેમણે તે પછી મને ધ્યાનમાં અનેકવાર દર્શન આપ્યાં. તેના નામ પ્રમાણે તે બહાર ને ભીતર સુંદર ને મંગલમય જ દેખાયા છે.

મારા અનુભવ પરથી હું એટલું જરૂર કહી શકું કે આ યુગમાં જે ચાહે ને પ્રયાસ કરે તે ભગવાન રામ, કૃષ્ણ કે શંકરરૂપે દર્શન કરી શકે છે. માનવ જો શ્રદ્ધા ભક્તિ વધારીને ભગવાનનું શરણ લે, તે ભગવાનના ચરણોમાં મનને બેડી દે, તો તેને માટે કશું જ અસત્ય નથી. યુગ ફેરવાયો હશે પણ ભગવાન અને એની દુનિયાનાં આધ્યાત્મિક મૂલ્યો ફેરવાયાં નથી એનો અનુભવ કોઈ પણ કરી શકે છે.

એક પુણ્ય સ્મૃતિ

વિધનાથ મૂ. જાની

પ્રસ્તુત પ્રસંગની વાત ઈ. સ. ૧૯૫૧ની સાલની છે. ઘણાં વર્ષો પસાર થઈ ગયાં છે; પરંતુ સ્મૃતિ નૂતન છે-પવિત્ર છે.

હું અને મારાં માતૃશ્રી તથા વૃદ્ધ માસીબા એમ ત્રણેય જણાં પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની અસીમ અનુકરમ્પાથી અને મારાં માતા સમાન તથા ગુરુ સમાન પૂજનીયા એવાં શેઠાણી મા શ્રીમતી શાન્તાલક્ષ્મી ઘરમદાસ મહેતાની સદ્ભાવ સભર પ્રાપ્ત થયેલી આર્થિક સહાયતાથી 'અંબિકા ટ્રાવેલ સર્વિસ' દ્વારા ભારતમાં પરમ પુનિત યાત્રાધામોની તીર્થયાત્રાથે નીકળેલાં.

દિલ્હી, આગ્રા, મથુરા અને વૃદ્ધાવન થઈને તા. ૧૫-૨-૧૯૫૧ અને તા. ૧૬-૨-૧૯૫૧ સુધીમાં હરદ્વાર આવી ગયાં. મારાં માસીબાને પગે કંઈક તકલીફ જેવું હતું; તેથી મારે તેમની સાથે જ રહેવું પડતું. યાત્રા પ્રવાસનો ૩૫મો ૮૦ થી ૯૦ વ્યક્તિઓનો હતો.

હરદ્વાર, લક્ષમણબૂલા અને ઋષિકેશ કે જ્યાં પૂ. શિવાનંદજીનો આશ્રમ હતો. જ્યાં પૂ. યોગેશ્વરજીને 'હું શુદ્ધ છું ખુદ્દ છું અને શિવાનંદ સ્વરૂપ છું' તેવું આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું. એવાં પાવનકારી પુણ્યસ્થળોનાં દર્શન કરીને, સ્ફટિક સમા પવિત્રને નિર્માળ ગંગાજળના જળમાં સ્નાન કરીને પ્રાચીન ઋષિ-મુનિઓનું પુણ્યસ્મરણ કર્યું.

પ. પૂ. યોગેશ્વરજીનાં દર્શનની તો લગની કે તાલાવેલી મનમાં હતી જ.

દેવપ્રયાગ આવ્યું. પાટિયું જોયું તે પાટિયાને હસ્તવડે સ્પર્શ કરીને નમન કર્યાં. કારણ કે યાત્રા-પ્રવાસની ગાડીઓ નિશ્ચિત સમય જ રોકાય છે. જો દર્શન કરવા જઈ છું, તો ગાડી ચૂકી જવાય તેમ હોવાથી આટલે દૂર સુધી આવ્યો છું; પરંતુ મારા પ્રિય દેવનાં દર્શન કરી શકતો નથી, તેવી શુભ ભાવના મનમાં કરી. મારી મજબૂરીને પરમાત્મા ક્યાં નથી જાણતા? એ તો અત્ર-તત્ર-સર્વાત્ર વ્યાપ્ત છે-સભર ભરેલો છે.

ઈશ્વરના અનુગ્રહથી મારે મારા શેઠના કામે ખદ્રી-કેદારનાથની યાત્રાએ જલદી જવાનું થયું. લગવાનના અલંકાર, કપડાં ઇત્યાદિ થઈને એક લાખની કિંમતની મિલકત મારી સાથે હતી. અને શ્રી યોગેશ્વરજીની કૃપાથી મને શેઠતરફથી ગરમ કપડાં વગેરે પ્રાપ્ત થયેલું હતું. સાથે ત્યાંના પંડાજી અને અન્ય એકપીસ જેટલી વ્યક્તિઓ પણ હતી. એક નોકર સાથે હું રોજના દસેક જેટલા માઈલની મુસાફરી કરતો. ચઢી ઉપર વિશ્રામ કરતા. મેં મારા ખીસ્સામાં ખદામ-પીસ્તા તથા ખડી સાકર વગેરે રાખેલાં. ચાલતાં-ચાલતાં જેઠિયાથી પાષાણ પર પથરાયેલા ખરફને તોડતો અને ઉપરોક્ત જણાવેલ વસ્તુઓ સાથે મિશ્રિત કરીને આરોગતો. ત્યાં યાત્રા દરમિયાન લોકો ખોલતા હતા “જય ખદ્રી વિશાલ કી-જય કેદારનાથ કી!” હું પણ પ્રતિસાદ કરતો અને જયનાદ કરતો.

શ્રી જ્યોતિપ્રસાદ પંડાઓમાં પ્રમુખસ્થાને હોવાથી

અમારું ભવ્ય સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. જાણે કોઈ નેતા કે મહાપુરુષ પધારવાના હોય, તેવું અદ્ભુત સ્વાગત ત્યાંની ખડેનો, માતાઓ કે બાલિકાઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું. હું તો ભાવવિભોર બની ગયો. વર્ણન શબ્દોથી થઈ શકે તેમ નથી!

મારે મારી ફરજે બજાવવા સાથે શ્રી યોગેશ્વરજી તથા પૂ. જ્યોતિર્મયી માતાજીનાં દર્શનની ઉત્કટ અભિલાષા હતી. તે ધન્ય ઘડી આવી ગઈ. ઇ. સ. ૧૯-૬-૧૯૫૧ ના રોજ ભાવના પ્રમાણે લગવાન મળ્યા.

એક પહાડી છોકરા દ્વારા શ્રી યોગેશ્વરજી ક્યાં રહે છે, તે જાણી લીધું. તે પહાડી છોકરાને સાથે લીધો.

શ્રીયોગેશ્વરજી પૂ. માતાજીને રામાયણનું શ્રવણ કરાવી રહેલા. જાણે પ્રાચીન ઋષિ-મુનિઓનો આશ્રમ ના હોય, તેવું વાતાવરણ દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડું થયું. પૂ. માતાજી તથા પૂ. યોગેશ્વરજી ને પગે પડ્યો. માતાજીએ અનેક સ્નેહીજનો વર્ગેરેના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. સ્નેહીજનોમાં હું એકલો જ તે વખતે પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીની કુટિરની મુલાકાત લેનાર હતો.

પૂ. માતાજીનો પુત્રપ્રેમ પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજી પ્રત્યે અગાધ હતો, અને તેથી જ ત્યાગ અને સંયમ ને પવિત્રતાની પ્રતિમા સમાં પૂ. માતાજી પૂ. યોગેશ્વરજીની સમીપમાં નિવાસ કરતાં.

એક કવિએ કહ્યું છે તેમ “જનનીની જોડ જગે નહીં જડે રે લોલ!” ઉપરોક્ત કથનને સાર્થક કરવા માટે જાણે પૂ. જ્યોતિર્મયી માતાજી અનેક અગવડો અને સંકટોનો સામનો

કરીને પૂ. યોગેશ્વરજીની નિકટમાં વસેલાં.

પૂ. યોગેશ્વરજીની સાદગી ને સરળતા અદ્ભુત હતાં. અગવડને પણ સગવડરૂપ સમજીને પ્રસન્નાવસ્થામાં જ રહેતા. અદ્ય જરૂરી વસ્તુઓથી જ ચલાવી લેતા. ભોજનમાં અમુક ભાવિકો દ્વારા આવતા બડા ચોખાની ખીચડી જ લેતા.

આજે પૂ. માતાજી સાથે પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીનાં દર્શન કરવાની ભાવના પ્રત્યક્ષ બની—શ્રદ્ધાની શક્તિ તો ખરેખર જ અમાપ છે.

આમ શેઠના કામે યાત્રાપ્રવાસ યોજાયો. સાથે સાથે યાત્રા-પ્રવાસ પણ થયો અને પૂ. યોગેશ્વરજી તથા માતાજીનાં દર્શનની ભાવના પણ પૂર્ણ થઈ ને જીવનભરની પુણ્ય સ્મૃતિ બની ગઈ.

આ કુટિયાને પ. પૂ. યોગેશ્વરજી એ પ્રકાશના પંથેમાં “શાન્તાશ્રમ” કહ્યું છે.



મિલન

પાનીમેં પાની મિલે,
સબ પાની હો જય.
ભાવ થકી ભાવ જ મિલે,
ભાવપુંજ લગ જય.

‘અનામી’

(પાનાં પ નું ચાલુ)

ના માળખામાં જે હૃદય જેવું કાંઈ ના હોય, ખીજને માટેની લાગણી, ધ્યા, ભાવના કે સહાનુભૂતિ ના હોય, તો તેની કીમત કોડીની પણ ના કહેવાય. તમારી દ્વારા તેનો સદુપયોગ ના થાય અથવા તો ખીજના જીવનની સુખ શાંતિને માટે એનો વિનિયોગ ના થાય તો શું કામનું?

એનું નામ જ એકલપેટાવૃત્તિ, અથવા તો યજ્ઞભાવનાનો અભાવ. યજ્ઞ એટલે જીવમાત્રમાં પરમાત્માના પ્રકાશનું દર્શન કરીને સૌની સેવા માટેની પ્રામાણિક પ્રવૃત્તિ. સમાજ એવા સેવાકર્મ કે યજ્ઞથી જ ટકે છે, સુદૃઢ બને છે, અને એથી ઉલટું, એકલપેટાપણાથી દુઃખી થાય છે, ને નિર્વીર્ય તેમ જ નષ્ટ બને છે.

એટલા માટે જ કહું છું કે આવો, એક એવી સંસ્કૃતિનું નિર્માણ કરીએ જેમાં શક્તિ તથા સંપત્તિની સાથે સેવાભાવનો સુમેળ હોય: પુદ્ધિની સાથે હૃદય અને કર્મનો સંવાદ હોય: નિઃસ્વાર્થતા, વિશાળતા, ઉદારતા, ને પ્રેમ હોય: એ સંસ્કૃતિ ભારતવર્ષને માટે નવી નથી. અતીતકાળમાં એ વિદ્યમાન હતી જ. વૈદિક સંસ્કૃતિ એવી જ હતી. વેદ અને ઉપનિષદમાં એના પ્રતિધ્વનિ પડેલાં છે. ગીતાએ એનો જયઘોષ કર્યો છે, ફક્ત તે સંસ્કૃતિ ભૂલાય ગઈ છે એટલુંજ. તેને આપણા જીવનમાં મુન:પ્રસ્થાપિત કરીએ અને જ્યાં છીએ ત્યાં નવો પ્રકાશ ને નવી પ્રેરણા ભરીએ, તો આપણી આજુબાજુની દુનિયાનું સ્વરૂપ ફરી જાય, એ છે તેનાં કરતાં વધારે સુખશાંતિમય બની જાય, ને દુઃખોનો અંત આવી જાય. જે સમાજમાં આપણે રહીએ છીએ તે સમાજનો વિચાર કરવાની ને તેને કામ લાગવાની આપણી ફરજ છે. જે સૃષ્ટિમાં આપણે શ્વાસ લઈએ છીએ અને વિહાર કરીએ છીએ તે સૃષ્ટિની સાથે એકતાનતાનો અનુભવ કરવાની અને તેને માટે કાંઈક કરી છૂટવાની આપણી ફરજ છે. એ ફરજને સદાયે સ્મરણમાં રાખીને તેને આચારમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો આપણું અને ખીજનું જીવન ઉજ્જવળ ને સફળ થાય તથા સુધામય બની જાય એમાં શંકા નથી.

* અભિનંદનીય *

વડોદરાની શિબિરનાં પ્રવચનો દરમ્યાન શ્રી ઈન્દ્રવદન મો. શાહે અનોખા દાનની જાહેરાત કરી. પ્રથમ તેઓએ અધ્યાત્મના જૂના અંકોના બાંધેલા પુસ્તકના વેચાણમાં જે રૂ. બેની ખોટ જાય તે આપવાનું કહ્યું.

તે પછી, ભાવનગર જિલ્લાની મુખ્ય, લાયબ્રેરીઓનું લવાજમ તેઓએ પોતા તરફથી ભરી લીધું કે જેથી આ જિલ્લાના તાલુકા મથકોમાં વસતા લોકોને અધ્યાત્મ માસિકનો લાભ મળી શકે. આમ તેઓએ રૂ. ૨૫૧, ની મદદ કરી.

વળી તેઓએ પ. પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીનું રૂ. ૮ ની કિંમતનું અર્ધ પુસ્તક માત્ર રૂ. ચારમાં જ સાધક ભાઈ બહેનોને મળે તે માટે રૂ. ૩૦૦,ની મદદ કરી, જેનો લાભ ૧૦૦ જેટલા સાધક ભાઈ બહેનોને મળ્યો.

એવી જ અનોખી મદદ શ્રી નલીનભાઈ પી. પટેલે કરી. આ પ્રવચનોમાં બનનાર નવા અધ્યાત્મના ગ્રાહકોને તેઓએ રૂ. ૩, ની મદદ કરી. પરિણામે સત્તાવીસ જેટલા નવા ગ્રાહકો બે દિવસમાં જ નોંધાઈ ગયા.

પૂ. શ્રી. યોગેશ્વરજીએ શ્રી ઈન્દ્રવદન શાહ તેમજ શ્રી. નલીનભાઈ પટેલને આવાં સત્કર્મોમાં સહાય કરવા બદલ અભિનંદન આપ્યાં.



રામકથા

[મહાત્માશ્રી યોગેશ્વરજીની સિદ્ધ કવમે આલેખાયેલ રામકથા]

શ્રીયોગેશ્વરજી

જગદંબાની મૂર્તિ જાણે કે હસવા લાગી.

એ જોઈને સીતાના ઉરમાં ઉત્સાહ પ્રકલ્યો.

જગદંબાએ જાણે કે જવાબ આપ્યો:

‘હા, મારાથી કશું છૂપું નથી. જગતના કાઈપણ જીવનો ભાવ, વિચાર, વ્યવહાર તથા મનોરથ મારાથી છૂપો નથી ને છૂપો નથી રહી શકતો. હું સર્વાન્તર્યામી છું. એટલે તારી ભાવનાને પણ જાણું છું.

‘એટલા માટે જ મારી એ ભાવના હું તમારી આગળ નથી પ્રકટ કરતી. ફૂલવાડીમાં બે દિવસથી રામને નિહાળીને મારી શી દશા થઈ છે તે તમને કહી બતાવવાનું ના હોય તે તમે જાણો છો. રામ હજુ હમણા જ સુંદર વાટિકામાંથી વિદાય થયા છે. પરંતુ મારા પ્રાણ પર એમના દર્શનની જે પ્રતિક્રિયા થઈ છે તે અમર છે. પ્રતિક્રિયા નિરર્થક કે નકામી ના જાય કિન્તુ સાચી ને સફળ અથવા સાર્થક થાય એવી કૃપા કરો. મારું મન એકમાત્ર રામમાં જ લાગેલું છે એ તમે જાણો છો.’

‘હા, જાણું છું. અને તું મારા અનુગ્રહની આકાંક્ષા રાખતી એમને જીવન સાથી તરીકે અંખી રહી છે એ પણ જાણું છું.’ જગદંબાએ જાણે કે એના હૃદયનું રહસ્યોદ્ઘાટન કર્યું.

હા, હું એ રઘુનંદન રામને જ મારા જીવન સાથી તરીકે અંખી રહી છું. મારી અંખતા પૂરી થાય એવી કૃપા કરો. તમારી કૃપા હશે તો મારે માટે કશું જ અશક્ય નહિ રહે એવો મારો વિશ્વાસ છે.’

જગદંબાએ એના હૃદયમાં રહીને જાણે કે કહેવા માંડ્યું.

તારા જીવનની સઘળી ચિંતા તું મને સોંપી દે, ને વિશ્વાસ રાખ કે તારે માટે જે શ્રેયસ્કર હશે તે જ હું કરતી રહીશ.

જગદંબાની અલૌકિક વાણી એ પછી બાણે કે થંભી ગઈ. વાતાવરણમાં સત્રળે શાંતિ ફરી વળી.

એવી જ શાંતિ ઉર્મિલાના મનમાં પણ પથરાઈ રહી.

જગદંબાની મધુમય મોહક મૂર્તિને એણે ફરીવાર પ્રણામ કર્યાં, અને એ મૂર્તિને સજીવ સમજીને એ ટગર ટગર બેવા માંડી.

જગદંબાએ બાણે કે એને હાથ ઉંચો કરીને આશીર્વાદ આપ્યા. સીતાની સાથે એ ઉપવનમાંથી પાછી વળી ત્યારે સીતાની જેમ એણે પણ ફૂલવાડી તરફ દષ્ટિ ફેંકી, પરંતુ એને નિરાશ થવું પડ્યું. ફૂલવાડી એવી જ સુવાસિત, સુંદર અને સુખદ હતી, પરંતુ એને વધારે સુવાસિત, સુંદર અને સુખદ બનાવનારા રામ તથા લક્ષ્મણ એમાં ન દેખાયા.

સીતાને પણ એ ખોટ સાલી.

થોડાક વખત સુધી તે બંને અવાક બનીને મંદિરના સમીપના સરોવર પાસે બેઠાં રહ્યાં, ને પછી ફૂલવાડીમાં ગયાં.

‘ઉર્મિલા, રામ આ સ્થળે આ કદમવૃક્ષની નીચે બેઠા હતા. ખરું ને ? સીતાએ ઉર્મિલાને સ્નેહપૂર્વક સંબોધતાં પૂછ્યું.’

‘હા. એ અહિં જ કદંબ નીચે બેઠા રહેલા.’ ઉર્મિલાએ ઉત્તર આપ્યો, ‘અને લક્ષ્મણ ? એ શું કરતાંતા ?’

‘એ ઘડીમાં રામ તરફ તે ઘડીમાં રામની જેમ આપણી તરફ બેઠા બેઠા ફૂલને એકડા કરતાંતા. બાણે કે કોઈકના મનની ફેરમવંતી ફૂલવાડીનાં ભાવરૂપી ફૂલોને ભેગાં કરતા હોય તેમ. થોડાક વખત તે એ પણ કદંબવૃક્ષની પાસે રામની સાથે બેઠા રહેલા.’

અશાંતિના કારણ

આ આઠ વસ્તુઓ અશાંતિ અથવા અસંતોષ પેદા કરે છે માટે એથી દૂર રહો-

- ૧ કોઈ મનુષ્યને કોઈની સાથે સરખાવવાની કોશિશ કરવી.
- ૨ મનોમન પોતાને બીજાની સાથે સરખાવવું.
- ૩ વર્તમાન કાળને ભૂતકાળ સાથે સરખાવવો, અને ભૂતકાળની ભૂલોનું વારંવાર સ્મરણ કરવું.
- ૪ ભવિષ્યની યોજનાઓ કર્યે રાખવી તથા ભયભીત થવું.
- ૫ ઈશ્વર વિના બીજા કોઈને પણ દિલમાં સ્થાપિત કરવું.
- ૬ બાહ્ય દેખાવ પર નિર્ભર રહેવું તથા સૌની અંદરની એક માત્ર ચૈતન્ય સત્તાની અવગણના કરવી.
- ૭ કોઈની વાતો સાંભળીને નિર્ણય પર પહોંચી જવું; બાહ્ય વ્યવહાર પરથી અભિપ્રાય બાંધવા.
- ૮ બીજા સાથેની વાતોમાં મુદ્દાની વાતને ભૂલીને લાંબા વખત લગી ભળતી વાતે ચઢી જવું.

સ્વામી રામતીર્થ



સનાતન એવું શું મેળવ્યું ?

સૃષ્ટિની સફરમાં સામેલ થઈને તેં સનાતન એવું શું મેળવ્યું મુસાફર ! તેં સનાતન એવું શું મેળવ્યું ? તેં જે મેળવ્યું છે તેં બધું સનાતન નથી.

ઘર, ધન, વૈભવ, સ્ત્રી ને સંતાન, એ બધું સ્થાયી નથી,

પરંતુ અસ્થાયી છે, ક્ષણભંગુર છે, અને પાણીના પર-ચોટાની પેઠે પરિવર્તનશીલ છે.

તું જ્યારે આ સંસારમાંથી વિદાય થઈશ અને આ સફરને છોડીને બીજે જઈશ ત્યારે શું લઈ જઈશ તે બાંધે છે ?

આમાંથી કશું જ તારી સાથે નથી આવવાનું એટલું સમજીને તું એવા પદાર્થની પ્રાપ્તિને માટે પુરુષાર્થ કર જે સનાતન હોય, અને સદાને સારુ તારી સાથે હોય; જેને જોઈને તું કહી શકે અને હિંમતપૂર્વક કહી શકે કે સૃષ્ટિની સફરમાં સામેલ થઈને મેં સનાતન એવું કશુંક મેળવ્યું, સદાને સારુ સાથે રહે એવું કશુંક મેળવ્યું.

યોગેશ્વરજી.